

ԱՄՍԱԳԻՐ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԻԻ 19

1866

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՖԵՆԸԼՕՆԻ ԵՒ Պ. ՌԱՄՍԵՒ Ի ՎԵՐԱՅ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԿՐՕՆԻ

ԲԱՂԵԱԼ Ի ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷ ՎԱՐՈՒՅ ԵՒ ԳՈՐԾՈՅ ՖԵՆԸԼՕՆԻ Ի ՁԵՌՆ ՆՈՐԻՆ ՌԱՄՍԵՒ

1710 թուականին էր՝ որ առաջին անգամ Գամպրէի Արք եպիսկոպոսը տեսնելու պատիւն ունեցայ : Պարտք կհամարիմ անոր հետ կրօնքի վրայ ըրած խօսակցութիւնս պատմելու . որովհետեւ անով պիտի ճանչցուն իր հոգւոյն յատկութիւնները , ու յայտնուի թէ իր բարեպաշտութիւնը՝ փոխանակ Աստուածեանց նուրբ աղանդոյն , եւ բոլոր երեւելի իշխանութենէ յանկախութիւն առաջնորդելու . (ինչպէս երբեմն իւր հակառակորդները վարպետութեամբ կընէին) . ընդ հակառակն

քրիստոնէութիւն ու ուղղափառութիւնն հաստատելու համար անջրելի փաստեր յառաջ կրերէ :

Ազատ քաղաքի մէջ ծնած ըլլալով ուր մարդկային միտքը առանց դիմադարձի իւր ամեն ձեւերովը կերելի , ճշմարտութիւն փնտռելու համար շատ կրօնքներ դիտեցի : Բողոքականաց ամեն տեսակ դրութեան մէջ տիրող մանրանդութիւնն ու ընդդիմախօսութիւնը քրիստոնէութեան ամեն ճիւղերուն դէմ ալ զիս զայրացուցին : Բայց որովհետեւ սիրտս մեծամեծ կիրքեր

բոլորովին խանդարուած չէր, միտքս ալ չկրցաւ հաւանիլ անաստուածից խենթութեան: « Աչէն՝ բոլոր էից սկիզբն. հունաւորը՝ յաւիտենական. կամահունը՝ բոլոր էից միաւորութիւնն » հաւատարմորէ եւ իցէ ազանդոյ հետեւողաց անխելք վարդապետութենէն աւելի անտանելի երեւցաւ ինձի:

Այն ատեն կողքէի խելացի աստուածեանց աղանդոյն ապաւինիլ, որ Աստուածութեան մեծարարանք մը ընծայելուն եւ պարզ առաքինութեան անփոփոխ գաղափարաց վրայ կկայանայ. առանց հոգ ունենալու ոչ արտաքին պաշտամանց, ոչ քահանայութեան եւ պատրիարքոց, սակայն չկրցայ բոլորովին մէկդի ձգել քրիստոնէութեան վրայ ունեցած յարգանքս, որուն բարոյականը խիստ վեհ է:

Համար հազար տարակոյսներ շատ անգամ եկան միտքս պղտորելու, բոլորովին աստուածեանց աղանդոյն մէջ դըրելն անխորհուրդ ընթացք մի կերելէ, եւ քրիստոնէութեան մէկ ճիւղին բռնուիլ կանկ առնելն ալ տղայական տկարութիւն. առանց հաստատուն հիմքի գտնելու ասդին անդին կտատանէի չափազանց անտարբերութեան խախտուտ սկզբանց մէջ: Պատկերէ եկած ատենս այս վիճակիս մէջ էի:

Գերապատիւ Արքեպիսկոպոսն ընդունեց այն հայրական եւ յանկուցիչ սիրով, որ մէկէն սիրտս ալ իրեն հետ կապուեցաւ: Վեց ամսոյ չափ ժամանակ իրեն հետ կրօնի վրայով խիստ երկարատեւ քննութիւնով մը անցուցի: Այսնիւթիս վրայ անոր ինձի բոլոր խօսածները չկրնալով բտել, հոս միայն անոնց բովանդակութիւնը արտի ընեմ: Ահաւասիկ գրեթէ իրեն յայտնած բոլոր սկզբունքներս:

« Աստուած ուրիշ պաշտամունք

չուղեր, եթէ ոչ անհուն կատարելութեան սէրը, ուսկից կհոսին բոլոր աստուածային եւ մարդկային, բարոյական եւ քաղաքական առաքինութիւնք:

Բոլոր փիլիսոփայք, բոլոր խնաստունք ամեն ազգ այս բնական կրօնի դաղափարն ունեցած են, բայց զանիկայ քիչ ու շատ ճշմարիտ վարդապետութիւնով խառնած են. եւ կյայտնեն շատ ու քիչ յատուկ պաշտամունքով մը:

Ամեն տեսակ կրօնք գերադոյն էակին հաճելի կըլլան երբ արարողութիւնք կարծիք, եւ նոյն իսկ իւր աղանդոյն սխալմունքներն անգամ ինքզինքնիս Աստուածութեան երկրպագու ընծայելու կգործածուին: Արտաքին պաշտօն մը պէտք է, բայց այս պաշտաման տարբեր տեսակները քաղաքական կառավարութեան զանազան տեսակներուն պէս գործածութեան կերպին նայելով շատ ու քիչ աղէկ են: Չէի կրնար տանիլ որ ճշմարիտ կրօնքը մասնաւոր ընկերուէ մը մէջ ամփոփուած ըլլայ. կըարմանայի աւետարանի վարդապետուէ վրայ, բայց ամեն քննուէ ելլող կարծիքներ անանկ անտարբեր բաներէ են, զորոնք գերադոյն իմաստութիւնը պնդալի բանի տեղ չդնեն: Այս ըսածներուս ինք այսպէս պատասխանեց:

« Քանի որ քրիստոնէութիւնը խաբէութիւն ըլլալ չէք մտածեր, ձեր փիլիսոփայական անկախութեան եւ ամեն աղանդոյ վրայով ալ անսահման անտարբերուէ մէջ չէիք կրնար մնալ, որովհետեւ աստուածեանց եւ ուղղավորութեան մէջ միաբանութեան կէտ մը չկայ »:

Այս գաղափարն ինձի նոր բան մը երեւցաւ, ազաչեցի որ բացատրէ, եւ այսպէս շարունակեց:

« Աստուծոյ գաղափարին վրայ հաստատուած բնական կրօնքին վրայ կապուիլ մնալ պէտք է, բոլորովին »

մէկ դէի ընկերով գերբնական եւ յայտ-
նեալ օրէնքը ։ ուր եթէ ասոնց մէկն
ընդունուի , հարկ կըլլայ գերագոյն իշ-
խանութիւն մ' ալ ճանչել , որ անիկայ
մեկնելու համար միշտ խօսի ։ Առանց
այս երեւելի եւ հաստատուն իշխանու-
թեան՝ քրիստոնէից եկեղեցին պիտի ըլ-
լար այն հասարակութեան պէս՝ որուն
խմաստով օրէնքներ տրուած ըլլար ,
բայց զանոնք դորձագրել տալու համար
ատենակալներ չունենար ։ Տե՛ս ինչ չը-
փոթութեան պատճառ է ասիկայ ։ Ա-
մեն մարդ օրինագիրքը ձեռքն առած
անոր խմատին վրայով վիճաբանելու
պիտի գայ ։ Ս . գիրքը այն ատեն ու-
րիշ բանի պիտի չժառայէր , եթէ ոչ՝
մեր անօգուտ հետաքրքրութիւնը , կար-
ծեաց յամառութիւնը , եւ սեպարծ
ամբարտաւանութիւնը մնուցանելու ։
Բնաբան մը մեկնելու այնչափ տար-
բեր եղանակներ պիտի կենային՝ որչափ
մարդիկ կային , ըստ այնմ՝ բաժանում
ներն եւ ստորաբաժանումներն անձայր
եւ անհունա պիտի շատնային ։ (Թէ որ
այսպէս է) ուրեմն գերագոյն օրէնքս
գիրն ալ իւր հասարակութիւնն իս-
ղաղ պահելու , եւ իր օրէնքները պահ-
պանել տալու մասին լաւ հոգ տարած
ըլլալու չէ ։

« Մանուանդ՝ թէ որ մեզ ամենուս
ալ « ահաւասիկ Ս . գրոյ ճշմարիտ ի-
մաստը սա է » ըսող անսխալ հեղինա-
կութիւն մը չկենայ , ի՞նչպէս կուզեն՝ որ
ռամիկ գեղացիին եւ տգէտ արուեստա-
ւորներն անանկ բանի մը քննութեան
մասնն , յորում նոյն իսկ դիտուններն
անգամ չեն կրնար միաբանիլ ։ Աստ-
ուած ամէն մարդոց ալ գրաւոր օրէնք
մը տալով՝ անոնց պիտոյքը լեցնելու զան-
ցառութիւն ըրած պիտի ըլլար՝ թէ որ
մի եւ նոյն ժամանակի մէջ անոնց ան-
կասկած մեկնիչ մը առած չըլլար , զի-

րենք խելքերնէն վեր եղած խնդիրնե-
րէն խնայելով ։ Ամեն պարզամիտ եւ
անկեղծ մարդիկ միմիայն իրենց ազի-
տութեան կարօտ են , որ տեսնեն ա-
մեն աղանդաւորաց յիմարութիւնը , ո-
րոնք իրենց կաթողիկէ եկեղեցիէն
զատուիլը կհիմնեն գաաաւոր ըլլալու
այն նիւթոց վրայ՝ որ իրենց մտաց բը-
նական կարողութենէն վեր է ։ Որո՞ն
հաւատալու է . նո՞ր բարեկարգութեան՝
որ անհնարին բաներ կպահանջէ . չէ՞նէ
մարդկային տկարութեան հոգ տանող
նախնի եկեղեցւոյ ։

« Վերջապէս , կամ Ս , գիրքն իւ-
րե սուտ մէկ դէի նետելու է , կամ եկե-
ղեցւոյ հնազանդելու է . Խորհուրդ հար-
ցուցէք Ս , գրքին , քննեցէք այն խոստ-
մանց մեծութիւնը՝ զոր Յիսուս Քրիստոս
իր օրինաց աւանդապահն եզոզ քահա-
նայական դասակարգութեան ըրած է ։
Այս է , « Չամենայն զոր կապիցես յերկ-
րի , եղիցի կապեալ յերկինս . Ես ընդ-
ձեզ եմ՝ զամենայն աւուրս մինչև 'ի կա-
տարած աշխարհի ։ Դրունք դժոխոյ
դնա մի՛ յաղթահարեացեն ։ Որ ձեզ լըսէ ,
ինձ լըսէ . որ զձեզ անարդէ , զիս անար-
դէ ։ Եւ վերջապէս նա է սին եւ հաս-
տատութիւն ճշմարտութեան » ։ Այս
խօսքերուս ճշմարտութեան զօրութիւնը
որ եւ իցէ ծուռ մեկնութիւններով չէք
կրնար կոտորել , ամենդ մեկէն օրէնսդ-
րին եւ օրինաց հեղինակութիւնը մէկ դէի
ձգելէն 'ի զատ ուրիշ ասպարիսներու տեղ
չունիք » ։ Տե՛ր , ըսի տաքնալով մը ,
ինչպէս կուզես որ աշխարհիս վրայ եզոզ
ընկերութիւն մը իբրեւ անսխալ նկատեմ՝
Եստ աղանդներ դիտեր եմ , ներեցէք՝
որ ձեզի վայելած ամէն ակնածութեամբ
ըսեմ ձեզի ։ Ամեն կրօնքի քահանաներ
չատ անգամ անկարդ ու տգէտ են ու-
րիշներէ , ուստի եւ ամենքն ալ հաւա-
սարապէս կասկածելի » ։

Ինք ինձի անոյշ և ցած ձայնով պա-
տասխան տուաւ . « Թէ որ եկեղեցւոյ
բաղնաթիւ ժողովներուն մէջ ինքզինք-
նիս մարդկութեան յատուկ եզրով բանե-
լէն բոլորովին վեր չբարձրացունենք ,
հոն ուրիշ բան չենք գտներ , եթէ ոչ՝
մեզ փաստող , ապստամբեցունող և մեր
անհաւատութիւնը . կիրքերնիս , և նա-
խապաշարումնիս , մարդկային տկարու-
թիւննիս , քաղաքական դատումնիս ,
նոյն դատաւորութեանց հասնելու գոր-
ծածած . հնարքնիս և դադանի միարա-
նութիւննիս սնուցող բանը : Բայց աւե-
լի զարմանալ պէտք է աստուածային
ամենակարող զօրութեան վրայ՝ որ իւր
դատաւորութիւնները զանոնք եղծող
կարծուած միջոցներով կատարեց : Ա-
հա հոս է՝ որ սուրբ Հոգին մարդկային
սրտից տէր կերենայ : Մասնաւոր հովիւ-
ներու վրայ պակասութիւն երեցող ամէն
բան իւր խոստումանց կատարման կծառա-
կեցունէ . և միշտ արթուն նախախնամու-
թեամբ անոնց որոշումն ընելու կէտին
վրայ կհսկէ , և զանիկայ միշտ իր կամաց
համաձայն կընէ : Այս կերպով է՝ որ
Աստուած յամենայնի և յամենայն ուրեք
կներդործէ : Եկեղեցական և քաղաքա-
կան իշխանութիւն մէջ ամէնքն ալ իր օրի-
նաց կհնազանդին , ամէնքն ալ ազատօրէն
կամ ՚ի հարկէ իւր կամքը կկատարեն :
Ոչ մեր գերազանց սրբութիւնը՝ և ոչ
մեր անձնական տաղանդն է՝ որ մեր հը-
նազանդութիւնը աստուածային առա-
քինութիւն մը կընէ , այլ մեր մտաց ներ-
քին հպատակութիւնն ալ . հրամանս
Աստուծոյ : »

Բերած պատճառաց զօրութեան վը-
րայ մտածելու ժամանակ ուղեցի , մտ-
քիս մէջ սերտեցի , գիշեր ցորեկ քնե-
ցի , և երեար ատեն քնեկէ ետքը իմա-
ցա՝ որ կարելի չէ յայտնեալ օրէնք մը
անդունիլ առանց իւր կենդանի մեկնելի

հպատակելու : Բայց այս ճշմարտութիւ-
նը ինձի բոլորովին ուրիշ ապաւորու-
թիւն մը ըրաւ , թէ ասիկայ՝ այսինքն
այայտնեալ կրօնքը՝ բնականապէս ըլլալու
բան չէ : Միտքս թանձր ամալով մը սլա-
տեցաւ , անհաւատութեան բոլոր յար-
ձակմունքներն զգացի :

Այս վերջին աստիճան յուզմանցս ա-
տեն դինքը թողելու՝ աստիճի փորձու-
թեան մէջ ինկայ , սկսեցի իւր անկեղ-
ծութեանը վրայ կասկածիլ : Տառապա-
նացս յաղթելու միակ միջոց մ'ունէի , և
ան ալ Իրեն վառահիւն էր : Որչափ պա-
տերազմունքներ չկրեցի այս պարզըն-
տութիւնը ձեռք բերելէն յառաջ . բայց
պէտք էր որ կրէի : Աստի ծածուկ ուն-
կեղբութիւն ուղեցի . ինք ալ հաւանե-
ցաւ . առջիւր ծունկի վրայ ինկայ , և
այսպէս ըսի :

« Տէր ներե՛՛ ձեզի տուած չափա-
զանց նեղութեանս . ձեր միամտութիւնը
կասկածելի է ինձի , և պիտի չկարենամ
քաղցրութեամբ մտիկ ընել : Թէ որ ե-
կեղեցին անսխալ է , բացատրութիւն
սկզբանց գիրքդ դատապարտելով ամա-
քուր սիրոյ վարդապետութիւնն ալ դա-
տապարտած ես : Թէ որ այս վարդա-
պետութիւնը դատապարտած չես , հը-
պատակութիւնդ ալ կեղծիք է : Ինք
զինքս խիստ բռնութեան մէջ կդանեմ ,
ըձեզ կամ սիրոյ , և կամ ճշմարտութեան
թշնամի նկատելու : « Հաղիւ թէ այս
խօսքս բերնէս հանեցի , սկսեցի լալ :
Ոտքի վրայ հանեց զիս . գրկեց սիրով ,
ու այսպէս խօսեցաւ :

« Եկեղեցին գիրքս՝ դատապարտե-
լով՝ բնաւ դատապարտած չէ մաքուր

*Յէնրլօն « բացատրութիւն սկզբանց սրբ-
բոյ » անունով գիրք մ'ալ շինած ունի ,
որուն մէջ անդորրականաց մարտութեան ուժ

տէրը : Այս վարդապետութիւնը ամեն ուղղափառ դպրոցաց մէջ դաս կարուի : Բայց զանիկայ բացատրելու համար գործածած բառերս ասանկ վարդապետական դրուածքի մը համաձայն չէին : Գիրքս արժէք մը չունի , զանիկայ բանի մը տեղ չեմ գներ : Անիկայ իմ մըտացոյ խակ ծնունդն էր , չէ թէ իմ սրբախ համոզման արդիւնքը : Չեմ ուզեր որ անիկայ կարդար : Հոս պտամեց մի ըստ միտէ՛ թէ ինչպէս հզատակեցաւ իւր գիրքը գաղափարապէս յճուոյն , եւ այս նիւթը կտտարեւապէս բացատրեց ինձի :

Այս խօսակցութիւնս իւր անձին վրայ ունեցած բոլոր անվստահութիւնս փարատեց , բայց կրօնի վրայ ունեցած երկըստութիւններս աւելցան : Փիլիսոփայօրէն մտածելով կտեսնայի՝ որ պէտք էր կամ ուղղափառ ըլլալ , եւ կամ աստուածեան : Բայց իմաստուն աստուածեանութիւնը աւելի խելքի մօտ կհամարէի : Ճշմարտութիւնը այնպէս մըտքէս փախաւ , որ անուշիկ խաղաղութիւնն ալ սրտէս հեռացաւ : Խորին ըտխրութեան մէջ ընկայ : Ետքովս անցան , եւ ես իրեն հետ չկրցայ խօսիլ : Եստ անգամ կձանար սիրտս բանալու , եւ անանկ անուշ կերպ մը բռնեց , որ ալ չդիմացայ , վերջապէս դողդոջուն ձայնով այսպէս ըսի իրեն :

« Չեր վերջին խօսակցութիւնը վը

ստուղ քանի մը նախադասութիւններ դըտնուելով գաղափարաբանեցաւ : Եւ ինքն ալ եկեղեցւոյ զճուոյն հնազանդելով՝ հրապարակաւ խոստովանեցաւ իր սխալմունքը : Անգորականք կրօնի արտաքին գործքերն աւելորդ սեպելով , քրիստոնէական կատարելութիւնը միակից մասաւոր ազօթից մէջ կը կայանայ կըսէին :

Բայց անոր ինքնակ տալաւորութիւն մը ըրաւ : Բոլոր կարդացածներս ու քննութիւններս օգուտ մը չընին : Աղէկ կը տեսնեմ՝ որ ուղղափառութեան եւ աստուածեանութեան մէջ միաբանելու կէտ մը չկայ : Բայց փոխանակ ուղղափառաց սովորաբար հաւատացածին պէս հաւատալու , աւելի կընտրեմ միւս ծայրը նեառիլ : Պարզ աստուածեան կրկամ՝ որ թէ անհամ դիւրահաւանութենէ , եւ թէ չափազանց անհաւատութենէ միապէս հեռի է : Հաւատքս՝ որ անստուգ , նուրբ եւ չփխտու կարծեաց բազմապատկութենէ ազատ է , զիս սիրոյ յաւիտենական , անկեղծական եւ անխորհրդիկ կրօնքին կառաջնորդէ : Անոր ճշմարտութիւնն զգալու համար բաւական է՝ որ մարդ միայն ինքնին մտածէ : »

« Որչափ քիչ մարդիկ կան՝ կրկնեց , որ պարզ արդարութիւնը քննելու հաւանար այսպէս կարող ըլլան ինքնիշխան խորհրդածելու : Համարէ թէ հոս կամ հոն այս մտաւոր ճամբէն քալելու կարող մարդիկ գտնուին : Բայց սակայն մարդիկ հասարակարար այս կարողութիւնը չունենալով արտաքին օգնականութեան կարօտ են : Մասց բարակ կիրքերը զմալով պակաս չեն կուրացաներ քան զածկերթ կիրքերը : Առաջին ճշմարտութիւնք երբեմն խիստ փիլիսոփայ մտքերէ ալ անյայտ կմնան : Աւելագտնուիր հաստատուն սկզբունք մը , որ հոն հեղեղի պէս փաղած անստուգութեան հոսանաց դէմ բռնուի :

« Ինչպէս որ քաղաքական ընկերութեան մէջ իրարու նքը գրով գրել , վըճիռներն օրինադրքի մէջ ամփոփել , զանոնք գործադրել տալու համար ատեն նախաինք հաստատել պէտք եղաւ , որ լայնեւ մարդիկ հաւատարապէս նոյն խի բնական օրինօք զանոնք քննելու եւ անոնց հետեւելու վիճակին մէջ չեն , նոյն

պէս կրօնքի մէջ ալ ուշադրութեամբ ա.
կանջ կտխելու, և դերադոյն իմաստու.
թեան ներքին ձայնին սիրով հետեւիլչու.
ղեղով, ուրիշ կերպ չէր վայելէր Աստու.
ծոյ՝ քան իւր արարածոց հետ զգալի
կերպով անձամբ խօսիլը, որպէս զի ան.
հաւատներն յաղթահարէ, երևակայա.

կան ցնորից հետեւողներն հաստատէ, տը.
դեանները կրթէ, և ամեն մարդ մի և
նոյն ճշմարիտ հաւատքին, նոյն պաշտա.
ման դործածութեան, և միեւնոյն եկե.
ղեցւոյ հպատակութեան մէջ միացունէ*.
Շարունակելի :

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԵՂԵՂՈՒԹԵԱՆՅ ՂՆԴ ՄԷՋ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍՍՅՆ ԴԱԿՈՒ ԵՒ ԴԱՆԻԵԼԻ

Ի Մանուէլ վարդապետէ Աթուռեանց Ամբուլիանցւոյ :

Շարունակութիւն . տես Թիւ 48 :

Քաղաք մտած ատեննիս բաղնիսթիւ
աղգայինք դիմաւորելու եկան, և մեծ
պատուով տարին Ս. Աննայի Վանքն
իջեցուցին. հետեւեալ օրը բոլոր քահա.
նայք եւ իշխանք՝ որոց մին էր անուա.
նի սեղանաւոր Փիլիպպոս աղային ինա.
մի Մ. Գառպար աղայն, ընկերու.
թեամբ խառն ժողովրդականաց բոլորն
ալ ձիաւորեալ մեծ հանդէսով « թաշ
մէրտիվէն » ըստած Ս. Ստեփաննոսի ե.
կեղեցին տարին : Յունուարի 23էն մինչև
ապրիլ 11 հոն մնաց Դանիէլ, ոչ իբրեւ
առաջնորդ, այլ իբրեւ հիւր եւ պան.
դուխտ : Իսկ այսչափ ուշանալուն պատ.
ճառն ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ Յովսէփ
սրբազանին Էջմիածին հասնելով օծուե.
լուն ապաստելը, որպէս զի անիկայ կա.
թուղիկոսական պաշտաման մէջ հաս.
տատուելէն վերջը, ինքն ալ հոն երթա.
լով իբրեւ հասարակ միաբան, իր բնա.

կան բաղձանաց համեմատ հոգեւոր ծա.
ռայութեան պարապի :

Իսկ Յովսէփ Արք եպիսկոպոս ար.
դութեանց, որ 27 տարի Ռուսիաքնակ
առաջնորդութեան հետ Էջմիածնի նու.
իրակութիւնն ալ կվարէր, և երկար ա.
տենէ 'ի վեր Պետրբուրգ նստած Պօլ.
սոյ Թամարով դեսպանին տնօրէնու.
թեանց կրօնասէր, Դանիէլի եւ Գա.
լուստի աքսորուիլը, Յովհաննիսի Պատ.
րիարք նստիլը, եւ կաթուղիկոսու.
թեան հրովարտակն իւր անուան վրայ
արուիլը լսելով՝ ուրախութեամբ ելաւ
Պետրբուրգէն, ու Մոսկուա առաջին

*Ոչ եթէ ընդ հպատակութեամբ միոյ մի.
այնոյ երեւելի գլխոյ, այլ ընդ հպատակու.
թեամբ միոյ միայնոյ վարդապետութեան կա.
թուղիկէ եւ առաքելական եկեղեցւոյ :

թագաւորանիստ մայրաքաղաքն անցաւ .
 և հոն Պօլիսէն գալու հրովարտակին
 կրտսեանք . բայց վերջէն իմանալով որ
 անիկայ Աթաբէկան քաղաքն իւր ձեռ-
 քը պիտի հասնի , արդէն հաւաքուած
 մեծահարուստ ընչից հետ , իւր ընդ-
 հանուր վիճակէն Ս . Աթոռին անունով
 նոր ողորմութիւն ժողովելով՝ դնաց հոն .
 ուր հրովարտակն իրեն հասնելով , դը-
 րեց Պետրբուրգ , և իր գործակատարաց
 ձեռամբ Պօլոս պետրովիչ կայսեր (զոր-
 մաս) պարզեալիրն ալ ընդունելով՝
 յամին 1800 և դեկտեմբեր 12 , ելաւ
 Աթաբէկանէն ուղղակի Ս . Էջմիածին
 երթալու : Իսկ իւր տեղը՝ Ռուսաս-
 տանի հայոց՝ յատուկ կոնդակաւ առաջ-
 նորդ կարգեց Տ . Եփրեմ Սրբազան արք
 եպիսկոպոսը** , որ արդէն կաթողիկոս
 ընտրելեաց մէկն էր , և ժամանակէ մը
 ետքը Գանիելի յաջորդեց :

Յովսէփ յաջորդութեամբ Թիֆլիզ
 հայրենի երկիրն հասնելով յամին 1801 և
 փետրուար 11 , եղբօրը որդւոյն արդունց
 Սողոմոնին տունն իջաւ , հոն աթոռին
 ղլխաւոր միաբաններէն Սիմէօն Աթո-
 ռակալ եպիսկոպոսը , քարտուղար Թա-
 դէոս եպիսկոպոս , գրագիր Անդրէաս
 եպիսկոպոս , և Բարսեղ* եպիսկոպոս :

*Ըսողներ եղած են . թէ Եփրեմայ մի-
 այն նուիրակութիւն յանձնած էր , զոր աւար-
 տելէն վերջը Էջմիածին պիտի գառնար . իսկ
 առաջնորդութիւնը կըսեն իւր աշակերտ Գրի-
 գոր վարդապետին , զոր Էջմիածին տանելով
 եպիսկոպոս ձեռնադրելէն վերջը Ռուսաստան
 իւր սլաշտօնին պիտի դարձունէր : Բայց Եփ-
 րեմայ անուան վրայ դրած առաջնորդութեան
 կոնդակը ասիկայ սուտ կ'անէ :

** Ատոր անունը երկու անգամ Բ . դու-
 րն ալ ճանցուած էր իբրեւ արժանաւոր Կա-
 թողիկոսութեան :

ները միաբանից կողմէն ղինքը դիմաւո-
 րեցին՝ մեծարելու համար , եւ բերած
 ընծայներն եւ խոնարհական դրութիւն
 ներն մատուցանելով կողմէն ժամ յա-
 ուջ Ս . Աթոռն հասնիլ . բայց Յով-
 սէփ անձամբ քիչ մը տկար՝ ըլլալով հարկ
 եղաւ առողջութեանն սպասել առանձին
 տուն մը բնակելով : Անցաւ քանի մը օր
 բայց հիւանդութիւնն այնչափ զայրա-
 րացաւ , որ բժշկաց դեղերն ու դար-
 մաններն ալ պարասն ելլելով՝ կ'անչեց
 աթոռակալ եպիսկոպոսը , եւ անոր առ-
 ջեւ խոստովանանք ալ ըլլալով հազոր
 դութիւն առաւ : Այսու ամենայնիւ
 կտակն անձամբ գրելու կարող չըլլալով
 եւ այլոց դրեւ տալու ժամանակ չկեա-
 րով , բերնով կատարեց . զոր յետոյ խոս-
 տովանահայր եպիսկոպոսը երկու թղթ-
 թի վրայ զատ զատ դրելով մէկ օրինակն
 Էջմիածին դրկեց , որուն օրինակն է այս :

« Բերանով կտակարարութիւն Յով-
 սէփ կաթողիկոսին ինձ Սիմէօն եպիս-
 կոպոսին՝ որ խոստովանահայր եղէ նմա
 'ի Թիֆլիզ :

« Յովսէփ կոչմամբ կաթողիկոսն 'ի
 Թիֆլիզ քաղաքոյ մինչ պատրաստե-
 ցաւ , և զբեռինն կապել ետ գնալ 'ի
 Ս . Աթոռն , հիւանդացաւ սաստկապէս
 և 'ի մարտի կններորդ օրն յառաւօտուն
 յետ խոստովանութեան և հազորդու-
 թեան երբ հարցի , թէ ղի՞նչ ունիս հը-
 րամայել վասն քո և վասն իրաց քոց ,
 նա յառաջ պատուիրեալ գոյով վասն բե-
 ոանց , ասաց , յուղարկեալ ես , պա-
 տասխանեցի թէ ահա յուղարկեմ . և
 նա կրկին ստիպեաց՝ թէ շուտով յու-
 ղարկեա՛ , և մի յետաձգեր , որ հայկոս
 պարտական չմնայ Աթոռոյն : Ապա ա-
 սաց , թէ մէկ փոքր զուժի ունիմ հար-
 կաւոր իրաց , 'ի մէջն կայ յատկացեալ
 ինչ , զայն քո ձեռամբն տաա Սողոմոն :

նին, որ օտարք չմանան, և իմ հայրե-
նի տունն չքակեն, իսկ այլ ամենայն
կայքն իմ Ս. Աթոռոյն են: Երկրորդ
ասաց՝ թէ 'ի Գրիգոր վարդապետեն
դրամ եմ փոխ առեալ, խանթէն աւե-
լարդօք մօտն ունիմ: Երրորդ ասաց՝ թէ
'ի մեր Աւետիք վարդապետէն քանի
հարիւր ոսկի փոխ եմ առեալ, սխտի
հատուցանէք 'ի կայիցս՝ որպէս յայսնի
է: Գարձեալ յաթիւն ժամուն կոչեաց,
որ լեզուն ևս ծանրացեալ էր, ասաց՝
ևս կմեռանիմ, իմ մարմին տարէք 'ի Ս
Էջմիածին: Միմէօն կաթուղիկոսի մօտն
թաղէք և իմ կայից թաւտարովն Գրի-
գորն վարդապետն դիտակ է, 'ի նմանէ
տեղեկացէք ամենայն հիսապ և որպի-
սութիւն:

Այսքան ինչէ կտակն որ խօսեցաւ ընդ-
իս, և ես ճշմարտութեամբ գրեցի 'ի
թղթիս:

« Կնիք »

1801 մարտ 12: Միմէօն եկեալ միաբան
և գործակալ Ս. Էջմիածնի:

Այս կտակն ընելէն վերջը՝ մարտի
10 լուսցած գիշեր վախճանեցաւ: Բայց
Գրիգոր վարդապետ՝ փոխանակ յիշ-
եալ եպիսկոպոսաց հետ մարդավարու-
թեամբ վարուելու, եղբայրաբար անոնց
միաբանելով ժամ յառաջ հանդուցելոյն
մարմինն էջմիածին տանել թաղելու,
և նոր կաթուղիկոսի ընտրութիւնն ընդ-
հանուր միաբանութեան թողելու, պա-
տել տուաւ կտաւով, և պահարանի մէջ
ամփոփելով Մուղնոյ եկեղեցին պահ
դրաւ, որ վերջէն կտակին հետ Էջմի-
ածին յուղարկէ: Ուշացելուն պատճա-
ռը՝ եպիսկոպոսները քաղաքին մէջ
արգիւնէն էր, որպէս զի չլլայ թէ յու-
ղարկաւորութեան պատճառաւ թամա-
նակին Աթոռն հասնելով դարձեալ
Գանիէն ընտրեն: Իսկ իւր կամքն յա-
ռաջ տանելու համար ալ սա հնարքը

բանեցուց: Թիֆլիզու քաղաքական կա-
ռավարին ու վրաց Դաւիթ արքայոր-
դին կաշառելով երկրորդ օրն անանկ
ձանձնեց՝ թէ Յովսէփ՝ իր գոյից հա-
ղաւարձութիւնը ոչ միայն Գրիգոր
վարդապետին յանձնած է, այլ կտակ ալ
ըրած է՝ որ իրեն յաջորդ կամ Պօլոս
Յովհաննէս պատրիարքն ընտրուի, կամ
Թիֆլիզի Դաւիթ եպիսկոպոսը:

Իսկ քաղաքապետը զիրենք վար դը-
նելուն պատճառ սա տուաւ եպիսկոպո-
սաց Չեղի հա՛ւար դրած եմբ Այստեր
և որովհետեւ Յօսէփ կայսերութեան
ծանօթ և թշակառու մարդ է, ուստի
առանց Այստեր հրամանին ոչ ձեղ կրնամ
արձկել, և ոչ ալ վախճանելոյն մարմինը
քաղաքիս մէջ թաղելու թոյլտուութիւն
ընել: Այլ երբ հրամանագիրը գոյ, այն
ատեն կրնաք իւր կտակին համեմատ
տանիլ թաղել Էջմիածին: Այս պատ-
ճառով ահա հաղուցելոյն մարմինն ալ
մարտի տասնէն մինչև յուլիս ութ ան-
թաղ մնաց:

Եպիսկոպոսներն անճար մնալով դը-
րով իմացուցին միաբանութեան Յով-
սէփոյ մահը, անոր ըրած կտակը՝ և
Գրիգոր վարդապետին խարդախու-
թիւնը: Այն թղթին մէջ միաբանից
հետ կամակցութիւնն յայտնելով՝ կը-
սեն: « Յայտնի բան է՝ որ մէջերնիդ նոր
կաթուղիկոսի ընտրութեան վրայ խօսք
պիտի բացուի: Գիտէք՝ որ մեք չորս
աւայդ մեծ պաշտօնը վարելու բաւակա-
նութիւն չունիմք: Բայց որովհետեւ մեք
ալ ձեր եղբայրակիցն եմք, պէտք է՝ որ
քիչ մ'ալ մեզի սպասէք: Ապա թէ ոչ
առաջին անգամ ամենուս հաւանու-
թեամբ ընտրածը Գանիէն ըլլալով, և
այս պատճառաւ ալ պատրիարքութենէ
զրկուեցաւ, արտօր գնաց, և այնչափ
նեղութիւն քաշեց, Աստուծոյ իրա-
ւունքն ալ կպահանջէ՝ որ դարձեալ

դիւրեւ ընտրէք՝ որուն արդէն ազգն ալ հաճեալ է . իսկ եթէ ուրիշ մէկն աւաջարկուի , գիտցէք՝ որ այդ բանին մէջ կամ Յովհաննէս պատրիարքին կամ ուրիշ մէկուն համար գիւական մատ կայ , ու վերջն ալ մեզի մեծ ցաւ պիտի ըլլայ : Թէ որ արժանաւոր մէկն ընտրէք՝ որ փառս չունենայ , և Աստուծոյ և մարդու ալ հաճելի ըլլայ , մեք ալ ձեզի հետ եմք , Վերջապէս գործերնիդ Աստուծոյ յանձնեցէք , միայն թէ Դանիէլ պատրիարքը Աթոռէն մի օտարացունէք :

Ողջ երուր ՚ի մխիթարութիւն հոգւով վշտացելոց ծառայակցաց ձերոց .
1802 մարտի 40 Վիմպոն Անգրէաս Բար-
՚ի Թիֆլիզ քա- սեղ Թագէտավարդապե-
ղաք : տաց :

Գիւական մատըսելով Գրիգոր վարդապետին խորամանկութիւնն հասկցունել կողմէ՝ որ սոսկ հակառակուի հոգւով Աստուծոյ բարեկարգ կամաց հնազանդիլ ամօթ կհամարի , և Դանիէլի վերստին ընտրութեան հակառակ հնարքներ քանեցունելով նոր խռովութեանց պատճառ կդառնուի :

Յիշեալ եպիսկոպոսք ցաւելով այսչափ ատեն Թիֆլիզու մէջ կապուած մնալուն՝ դանկատ դրեցին Քառլօ Ֆեռտորովիչ Կնօրինդն մեծ կուտակարին՝ Թիֆլիզու քաղաքապետին եւ Գրիգոր վարդապետին վրայով , բայց ամառը չափ յառաջ մարտի 12 , Ռուսաց

Պոլսո Պետրովիչ կայսրը վախճանած , եւ տեղը իր որդին Աղեքսանդր Պաւլովիչ կայսրը յաջորդած ըլլալով՝ եպիսկոպոսաց դանկատն ալ կայսեր ականջը չհասաւ : Թուղթեր դրեց Գրիգոր վարդապետ ալ զանազան անձանց , Ռուսաստան , Երեւան և ուրիշ տեղեր , եւ Պօլիս Թամարով դեսպանին , և աղայեկով Գեորգին ձեռօք մարդիկ որոաց միաբանութեան փափաքին հակառակ :

Եպիսկոպոսաց մարտի 10 ին դրած նամակները 15 ին Եջմիածին հասան . և դեռ բանն ամենուն ականջը չհասած Դաւիթ եպիսկոպոս Գրիգոր վարդապետին կողմանէ նոր Նախընտանցի Կաթապետ վարդապետին դրած նամակէն զոր Յովսէփ իւր կողմանէ տեղապահ զրկած էր Եջմիածին , ոգի առնելով իսկոյն դրեց Երեւան իւր խնամի Մելիք Արքահամին , որ խօսի Մահմետ խանին և այլոց նախարարաց . և եթէ կարելի է՝ Երեւանցի հայ գլխաւորաց և հարիւրապետաց սիրտն ալ շահի՝ որ հաճին զինքն ընտրելու , և ինքը գիշերով միաբաններէն ո՛վ որ իրեն հետեող կկարծէր , առանձին քովը կանչելով յորդորեց . առտուան ժամերդութեան ատեն Յովսէփայ մահը ծանուցումն եղաւ , և հրաւէր տրուեցաւ բոլոր միաբանութեան Ս . Իշման տեղն երթալու , եւ նոր ընտրութեան վրայ խօսելու :

Ի Ծ Ն Ո Ւ Ն Դ Ն

Ք Ր Ի Ս Տ Ո Ս Ի

Իցէ՛ արդեօք թէ ծածկեցի անպարտդիրն էս թեան լոյս ,
Ընդ մարդկեղէն մարմնոյս յարկաւ , աղէ՛ լուծէք զիմ՝ սարակոյս ,
Կամ թէ զի՛արդ կերպաւորեալ իմովս յարգանդ կուսին անխորձ ,
Օրէնագիրն տիեզերաց ըզբնութեան օրէնս ելոյժ :

Իցիւ և ինձ՝ թէ շնորհէին երկնածորան խանդից բաժակ ,
Որ զԴժարութեան լար տաանաղի և զգուշակացն հոգեհոսաւ ,
Աւետաւորս յարդարեաց ծագման կենացն արդարութեան
Ընդ ալս խորոցն յաւիտենից և ընդ շրջանս դարուցն այնքան :

Մանուկ անժամանակ , բան և ծնունդ չօր իսկութեան ,
Որ լուսաճմն ընդ տարերաց և զաղքատին խումբ հովուական՝
Քարողելով զօրացդ հրաբուն առեր վկայս քում ծննդեան ,
Օ՛ն ընկալ՝ զոր քեզն հնչէ նուագ սրտիս սաղմոսարդն :

Օրհնեմ , Տէ՛ր քե՛զ զաւետիան շոր Անեղիդ բերան կնքեաց ,
Եւ դարք յոլովք ողջունեցին , յայն յուսացան շրջանք ամաց ,
Օրհնեալ՝ անսերմն քո յլութիւն՝ յոր զախտի ծնունդըս սրբեցեր ,
Զանքնին էսութեանդ չօր նորոգելով ՚ի նմա զպատկեր :

Օրհնեալ ծնունդ քո հրաշափառ . օրհնեալ զաղուստ փրկչիդ յաշխարհ ,
Օրհնեալ՝ որ լոյս մեծ ծագեցար ստուերանրստացս ՚ի խոր խաւար :
Արեւելք զԱստուածութիւն քո ընթերցան յաստեղց խորան ,
Եւ արեւմուտք ՚ի լուր հրաշիցըս խռովեալ դորդեցան :

Եւ ճանապարհք Բեթղեհեմի՝ յոր զքեզ կրողին ոտք կոխեցին ,
Ոչ այնպէս ընդ անցանել տապանակի հնոյ ուխտին ,
Քան բարձողի նոր կտակիդ ընդ տեսն ահեղ զարմանային ,
Եւ զպարուրեալ յարգանդ անձուկ զԱնբաւելիդ հցարանէին :

Ծափս հարին աստեղք վերուստ , եւ մերկացան զախուր քող
Ողջունելով զԱստղն յուսոյ՝ յոր Աստուածեանդ ցայտէր շող .
Եւ լուսաթեւ բիւր բանակաց երաժշտացն լուսողունդ
Զայնք հնչեցին յերկիր քաւոր՝ քարողելով զքո ծնունդ : —

Ընթացայք մանկունք հովուայ, 'ի Բեթղեհեմ հարցէք զնա,
Մի յապարանս հոյակապս, և մի շքեղ յարքունեան գահ:
Ահա՛ եղանց հանդրուան լալեաց նորին տայ արձագանդ,
Անդ հինօրեայն զլալ հարկանի, և զարտասուայ ըմպէ զբաժակ,
Յոր և զարիւնն խաչիւ մահու խառնել ունէր զանպարտական,
Անդ ձայնն երկնից արարող, բարէ խնդրէ զկաթն կուսական:

Աստուածդ յախտենից, զի՛ մահացու միտք վարանին,
Մինչ զողոտց թելս պնդեն 'ի նուագ քոց խորհրդոցդ Աստուածային:
Խոնարհեալ 'ի ծոցոյ Հօր, և երեւեալ 'ի կերպ անշուք
Տէր և Աստուածդ բոլորից ընդ իմ լացեր իբր զմանուկ,

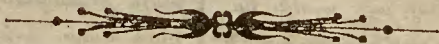
Եւ հրանիւթ 'ի քրովբէս հանդուցելոյդ գահ ընկալար
Ձանպաճոյճ մաւրրն ցուրտ, և խանձարուր՝ զանբանից խար:
Հեղուծիւն ամենեկին, խոնարհութեան տիպ կամաւոր:
Ուրվյերկին քեզ հետեիլ յուղն ուսուցեր ընդ անխտոր:

Ձի՛նչ տեսիլ զարմանաքանչ, իբր աղքատին ծնունդ քո, Տէր,
Եւ զի՛ ամբոս զինու զօրու յարփուոյն ելից առ քեզ՝ դիմեն,
Ընդ աշխարհի գոռողութեան և ընդ մահու թէ կռուիցես,
Սակա՛ւ արդեօք քեզ երկնամեմ զինուորութեանցն իցէ հանդէս:

Եւ զի անճառ գաղտնեացդ են խորք, միտք յայլ խորհուրդ տատանէին,
Թէ ո՛չ կանխաւ զայդ աղդէին Աստուածախօս լարք հոգերգունին, —
Աւանիկ յեղեմ ծագաց իշխանք Սաբայ և Արաբայ
Ասողագուշակ բերեն տեսլեամբ քեզ պատարագ՝ ձօն նախընծայ,

Կընդրուկ խնկոց անուշաբոյր, զմուռ և սուրբ օսկի ընտիր,
Ձիշխանական թագ, դաւաղան, և զճակատ եղեալ յերկիր:
Աստուած իմ, թէ չեն իմ գանձք, խունկ ընծայից տալ քեզ յօժիտ,
Բուրվառաւ սիրոյս ահա՛, վերընծայեմ զխոնարհ սիրտ:

Եւ ընդ հովուացն անբան դառանց ընծայելոյ դառինդ անմեղ՝
Ձբանաւորս մատուցանեմ զհասակ ծաղիկ՝ թէ դիւրամեղ:
Ձի յանցանելս ըստ պատուիրանդ՝ մոլորելոց հովուիդ 'ի ձայն
Փոյթ առ 'ի դարձ և յապաշաւ, լիցիմ և սուրբ սիրոյդ արժան:

ՅՈՒՆԱՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՍՈՎՈՐՈՒԹԵԱՆՑ

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ո Ց Ս Ի Ո Ր Հ Ր Դ Ո Ց Մ Ա Ց Ա Կ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՆՏՈՆԵՅԻՑ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ *

Քաջանայն եկեղեցւոյ դաւիթը կե-
ցած գիրկը կառնէ մկրտուելիք տղան ,
եւ եկեղեցւոյ դրան կամ Աստուածած-
նայ պատկերին առջեւ երթալով դրկի
տղան վեր կկերցունէ , եւ քանի մը ան-
գամ ալ կխաչակնքէ : « Հրաժարիմքի »
արարողութիւնն աւարտելէն վերջը ե-
րեք անգամ աւագանը կխօթէ , իւրա-
քանչիւր ընկղման ատեն սուրբ երրորդ-
ութեան անձանց մէկուն անունը տա-
լով : Կհաւատան Յոյնք թէ այս արա-
րողութեամբ քրիստոնէին մահը , յարու-
թիւնը եւ անմահութիւնը կնշանակուի :
Մեծ ջանք ունին ծնողք կամ ազգա-
կանք մկրտարանի ջուրն ալ տաքցունե-
լու եւ հոտաւետ ծաղիկներ մէջը լեցը-
նելու :

Մկրտուն խորհուրդն աւարտելուն
պէս՝ նոյն քաջանայն** գրույմի խոր-

* Արդոյ բաժանորդաց ունաց թախան-
ձելով պարտաւորած եմք այսուհետեւ ամառ-
թերթի մէջ այսպիսի հետաքրքրական տե-
ղեկութիւններ ալ հրատարակելու զանազան
ազգաց եւ ժողովրդաց կրօնի , բարուց , եւ
սովորութեանց վրայ , իտալացի ձիւլիօ Ֆեր-
րայօ անուանի հեղինակին Գօթիումէ անուն
բաղմանատուր գրքէն քաղելով :

** Լատինաց եկեղեցւոյն մէջ գրույմի
խորհրդոյն պաշտօնեայն եպիսկոպոսն է . եւ
երբ մահուան փառնդ չկենայ , այն ատեն կը-
մատակարարեն այս խորհուրդը երբ որ աղուն
բանակաւորութիւնը կրացուի , եւ քրիստոնէ-
ական վարդապետութեան ըստ բաւականին

հուրդն ալ կկատարէ հետեւեալ կեր-
պով : « Ահաւասիկ կնիք պարգեաց Հո-
գւոյն սրբոյ » ըսելով , խաչածեւ կօծէ ար-
ղուն ճակատը , աչքերը , քիթը , բերա-
նը , ականջները , կուրծքը , ձեռքերն ու
ոտքերը* :

Եօթն օրէն վերջը տղան կրկին ան-
գամ եկեղեցի կը երեն , քաջանայն քա-
նի մը ազօթք վրուցելով տղուն շապիկը կը
լուանայ , եւ սպունդով մը բոլոր մաշ-
մինը կմաքրէ : Կերեւի թէ Յունաց եւ
ուրիշ քրիստոնէից խոստովանութեան
կերպին մէջ տարբերութիւն մը չկենայ

տեղեակ կըլլայ :

* Յունաց եկեղեցին՝ Երախայն մկրտու-
լէն առաջ ալ օծելու սովորութիւն ունի .
յորում միայն կօծէ ճակատը կուրծքը , քա-
մակը , ականջները , ոտքերն ու ձեռքերը ,
եւ գրույմի ատեն կթողու քամակը , եւ յիշ-
եալ տեղերէն 'ի զատ կօծէ աչքը , քիթը ,
ու բերանն ալ , եւ իւրաքանչիւրն օծելու ա-
տեն կըսէ , « Կնիք պարգեաց Հոգւոյն սրբո-
ւոյ » : Մեր եկեղեցին փոխանակ մկրտելն
առաջ օծելու ջուրը կմուտնէ մեռնթափը՝
նելով . եւ նոյն ջուրին մէջ մկրտելէն վերջը
գրույմի խորհուրդը կկատարէ յիշեալ տեղե-
րէն 'ի զատ քամակն ալ օծելով . իսկ խոր-
հրդոյն էական խօսքը գրեթէ մի եւ նոյն են .
միայն սա տարբերութեամբ՝ որ մեր քաջա-
նայն իւրաքանչիւր տեղերն օծելու ատեն
զատ զատ այն խմատով խօսքեր կգրուցէ .
գոր յայն քաջանայն մկրտելէ առաջ եղած օ-
ման ատեն կարտարելէ :

բայ ի խոստովանաորդւոյմէ ստակ առնելէն, եւ ուրիշ քանի մը աւելորդաւորաւոր զործողութիւններէն, որ քահանայից տգիտութենէն մտած են: Քահանայք պարտաւոր են ամիսն անդամ մը խոստովանիլ, եւ աշխարհականք տարին անդամ մը մեծ պահոյ սկիզբը:

Արդ յայնք՝ նախնեաց պէս ամուսնութիւնն ամէն քաղաքացւոյ նուիրական պարտաւորութեանց մէկը կհամարին, եւ գրեթէ հարսանեաց տան հնոց զործածած բոլոր արարողութիւնները կախեն, որոց վրայով պիտի խօսինք՝ խորհրդոյն յատուկ եղող ծէսերն ստորագրելէն ետքը: Նշանուողներն եկեղեցւոյ դրան առջև կը կանգնին: Վեցսցուն աջ կողմը, հարսնացուն ձախ կողմը: քահանայն քանի մը անգամ վրանին կը խաչաւորէ: ձեռքերնին վառած մամեր կուտայ, եւ զանոնք տաճարին մէջ տանելով խաչաձև կնիկարկէ: Սեղանին վրայ երկու մատանի կդրուի, մէկն ոսկիէ՝ որ ձախ կողմը կդրուի, միւսն արծաթէ՝ որ աջ կողմը կդրուի: քանի մը պատշաճաւոր աղօթքներ կարդալէ վերջը՝ կառնէ մատանիները, եւ անոնցմով խաչակնքելով նշանուողաց վրայ, ոսկի մատանին վեցացուն մատը կդնէ, արծաթին ալ հարսնացուն: Եւ ինք երկար աղօթք իր կարգապահ կսկի, որուն մէջ հարսանեկան մատանեաց զօրութիւնն ու արժէքը խորհրդապէս Յովսէփայ, Թամարայ եւ այլոց մատանեաց ունեցած զօրուն կհամեմատուին: Այս աղօթքն աւարտելուն պէս նշանագրութիւնն ալ ըննցած կըլլայ: Թէ որ ուզեն կրնան անմիջապէս պսակուիլ, ապա թէ ոչ ոչ զած օրերնին կուզան եկեղեցւոյ դրան առջև կը կանգնին: պատարագէն վերջը բուրլաւոր ձեռքը առած քահանայն կուղայ, եւ ձեռքերնին վառած մամեր տալով եւ շարական դրուցելով տաճարը

կմոյսունէ: Հոն դասին առջև պսակի աղօթքները կը կարդայուն, որուն գրեթէ քաղաւած մի է՝ մեր պսակին մեծ աղօթքն ալ: Եւ երբ ըննայ, քահանայն երկու լծակցաց գլխուն վրայ խաղաղի կամ դաքնիի ճիւղէ շինուած եւ ասղնեղործ ժապաւէններով դարդարուած պսակներ դնելով կըսէ, « Պսակի (այս անուն) ծառայս աստուծոյ ընդ (այս անուն) աղախնոյն աստուծոյ յանուն հօր եւ որդւոյ եւ հոգւոյն արքոյ »: Վերջին արարողութեամբ կը երուի օրհնած բաժակը՝ եւ երկուքին ալ մէկ մէկ քիչ կկանցունեն: Պսակէն վերջը վեցացին եւ հարսին գինի խմցունելու սովորութիւնն հին ատենն ալ կար:

Պատմութեանց մէջ կկարդամք՝ թէ երբ Մօրիկ կայսրը նախորդ կայսեր Տիրերիտի Սոստանգինա ազնւան հետ ամուսնացաւ, պալատան դաւթին մէջ վարագուրի մը ետեւ դրուած էր փուռաւոր ակնաւոր, ուրիշց հարսը ժողովրդից ետեւ պիտի ներկայանայր: Ժամանակն հասածուն պէս՝ մէկէն վարագուրը բացուեցաւ, կայսրուհին ալ իւր վեցացին կուտը տեսնուեցաւ, այն ատեն հանդիսականք հարսանեաց երգն երգել սկսան, եւ իշխանուհին բերսղ ներքինին գինին դաւաթին մէջ լեցնելով տըվաւ երկու ամուսիններուն:

Յունական մաշտոցին նայելով թագվերուստը ութերորդ օրը պիտի կատարուի, եւ համեմատ կուզայ մեր մաշտոցին այն կանոնին՝ որ կօրինադրէ պսակելոց պսակուած օրերնին սուրբ հաղորդութիւն առնուլ, եւ ութերորդ օրը պսակնին վար առնելով առա-

* Այս սովորութիւնը մեր մէջ ալ կայ, բայց չէ թէ պսակուելէն ալ թագ վերուստէն հաքը:

գառտի հրաման տալ : Յունաց եկեղեցին երբորդ ամուսնութիւնը ներելի կը համարի , բայց չորրորդը բաղմակնութիւն կամ պոռնկութիւն համարելով՝ կդատապարտէ :

Արծնական արարողութեց վրայ այսչափ խօսելէն վերջը , քաղաքական սովորութեանց վրայ ալ , Սիօն հեղինակին Ելլադայի ճանապարհորդութեան գրքէն քաղելով համառօտ տեղեկութիւն մը տալը աւելորդ չեմք համարի : Հեղինակին խօսքին նայելով Սթէնքի աղջիկներն իրենց հարսանեաց օրերէն յառաջ տունէն դուրս չեն ելլեր , ուստի իրենց վրայ սէր ունեցող երիտասարդք չեն կրնար տեսնել , եթէ ոչ՝ անոնց աղգականաց եւ ընտանի մէկու մը ձեռք : Ուստի նշանածն անգամ պսակուելէ առաջ իւր հարսնացուն չկրնար տեսնել : Հարսնացու աղջիկն հասարակութեան այն ատեն կերեւայ , երբ հարսնախօսութիւնն եղած՝ պսակի օրն որոշուած է : Քանի մը օր յառաջ ծանր քալուածքով փողոցները պտտցունելով աղգականաց տունները կտանին , եւ վերջը բաղմութիւ բարեկամութեաց ընկերութեամբ բաղնիք կտարուի :

Պսակուելու առաւել երկու աղգական կին կուշտերն կմոնեն եկեղեցի տանելու համար , արձակումէն ետքը՝ ուրախ զուարթ հանդիսակիցներ թէ այր եւ թէ կին թափօր կկսզմեն , առջեւնէն հարսանեկան ջահը քաշած , փող սրինգ չալելով եւ թմբուկ զարնելով , եւ հասանեաց երգեր երգելով ուղղակի փեսային տունը կերթան : Ոչորմելի հարսն անսովոր զարդերով , եւ ոսկի թելով ու մարգարտով բանուած կտակով մը այնչափ զարդարուած է , որ ստիպուած է մոմի պէս չիպ չիտակ կենալ : Տուն երթալէն վերջն ալ շատ արարողութիւններ կան կատարուելիք , եւ բոլոր այս

միջոցներուս հարսին երեսը լայն եւ երկար քողով մը ծածկուած է , զոր փեսայն մինչեւ անգամ չկրնար տեսնել ուրոշեալ ժամանակէն առաջ , որմէն շատ անգամ ինչպէս շատերուն ալ պատահած է՝ երբեմն գէշ հետեւանքներ ալ կրնան հետեւիլ : այսու ամենայնիւ տմուսնութեան կապը շատ ամուր է , եւ միայն օրինաւոր բաժանմամբ կրնայ լուծուիլ* , այսինքն պատրիարքին կամ մետրապօլիին տնօրինելով :

Յոյնք հարսանեաց մասին այնպիսի բաներ ալ ունին , որ նախնի յունաց սովորութիւնները կրնան յիշեցունել : Փեսային տունն հասածնուն պէս հարսին քովիններն այնպէս զինք վեր կը արձարցունեն՝ որ չըլլայ թէ դռնէն ներս մը տած ատեն ուսմին դալի , իսկ անոր կուսութեան փորձ մը ըլլալու համար՝ պարտաւորեալ է մաղի մը վրայէ անցնել առանց զանիկայ կտորելու կամ ծակելու : Հարսանեաց օրերը տուններուն դռները ժապուէններով ծաղկեաց պըստիներով եւ տերեւակոյց ոստերով կը զարդարէին , եւ հրաւիրեալները զուարճացնելու համար խնճոյքի ատեն պարողներ ու խաղացողներ ալ կը երէկին : Հորսը՝ իւրաքանչիւր հրաւիրելոյ եւ ամեն հարստես եկողներու մէկ մէկ ափ շաքար կընծայէ , որ թերեւս այն հին սովորութիւնը կականարկէ՝ որ հայսին՝ իր տղայութեան զբօսանքներէն հրաժարիլը ցըցունելու համար ընկոյզ

* Պսակի խորհուրդըն անլուծանելի է , եւ ամուսինք ուրիշ որ եւ իցէ պատճառաւ չեն կրնար բաժանուիլ՝ եթէ ոչ մէկուն մեռնելով : Ուստի յունաց այս մասին բանեցուցած ներողամտութիւնն այլոց տեղի տուած է իրեն սոսկ ստակ քաշելու միջոց մը բանելու :

և նաւ իրաժնէին : « Սկիզբն օրինաց »
դրքին հեղինակը կհաստատէ՝ թէ ծնողաց
ընծայ տարւոյ հարս գընելու սովորութիւնը
մինչեւ հիմակ ալ կտեսնէ յունաց մէջ . բայց
ասիկայ պարզ սովորութիւն մը կընայ
համարուիլ , ինչու որ՝ այս մեր
աստեղ՝ ոչ թէ փեսայն՝ հարսին
ծնողաց , այլ մանաւանդ ծնողք
պարտաւորեալ են իրենց վիճակին համեմատ
օժիտ մը տալ փեսային : Արտուի
թէ ցոյն պատրիարք մը մեծ նշովք
դրած է այն ծնողաց վրայ՝ որ իրենց
աղջկանց իրեք հազար սկուտէն աւելի
օժիտ կուտան : Որ հասարակաբար մէկ
սկուտն երեք ֆրանք հաշուելով՝ 9000
ֆրանք կընէ :

Իսկ տուած օժիտներուն մեծ մասը
ծանրագին գոհարեղէններ , և փառաւոր
հանդերձեղէններ կըլլան , բուն իրենց
նախնեաց սովորութեանց հետեւելով : « Այս
սակեղէն զարդերը՝ կըսէ Հերմիոնէ* Անդրոմաքէի** վէպին մէջ ,
որ գլխուս վրայ կկրեմ , և այս ունեցած
հանդերձներս , ոչ Արիստոքրատ ընծայ
տուած է՝ եւ ոչ Պելէոս . ես ասոնք
Սպարտայէն կըերեմ , զոր Մենելաոս
հայրս ինձի տուած է հարուստ օժիտի
մը հետ , որպէս զի ազատօրէն խօսելու
կարող ըլլամ » : Նոր ամուսնացեալ
կինը էրկանը տանը մէջ միշտ « նիմֆէ »
կըսուի , որ հարս ըսել է :

*Ըստ գիւցարանից Մենեղաւոսի եւ Հեղինէի
աղջիկն էր . զոր Պիւտոսի հետ ամուսնացուց ,
որ զսպաննելով Ռիդետէն ինքն առաւ ,
որովհետեւ առաջուց Մենեղաւոս իրեն
տալ խոստացիր էր :

** Հեկտորի կինն էր : որ բոլոր հին վիպասանութեանց մէջ հռչակաւոր եղած է՝
երկանը վրայ ունեցած կատարեալ սիրոյն համար :

Վերջին օժան խորհուրդը՝ որ յաւնարէն
« էւքաէլաիօն » իւղ աղօթից կըսուի , ըստ
Գուռնըֆորայ նախ մահացումէն համար
ապաշխարողաց վրայ կըկատարուի . եւ
որովհետեւ այս խորհուրդս իւր ծագումը
գողերու ձեռքն ինկած մարդս դարմանող
ճամբորդ սամարացւոյն առակէն կառնէ ,
կըսեն , Սամարացին ալ վերաւոր մարդը
բժշկելու համար դինի ալ դործածեց . ուստի
իւղին մէջ քիչ մ' ալ գինի կխառնեն .
Երկրորդ կկատարուի տկար , հիւանդ
և հոգեվարք մարդոց վրայ . եւ յատկապէս
վերջին օժանն այս ըլլալով՝ եպիսկոպոսը
կկատարէ իրեն քահանայից ընթերակայութեամբ :
Նախ՝ եպիսկոպոսը կօծէ հիւանդին ճակատը ,
կըզակը թիկունքը , եւ ձեռաց թաթերը
փետրով , կամ փայտի ծայր կապած քիչիկ
մը բամպակով՝ զոր սուրը իւղին մէջ
թաթաղած է , հետ զհետէն այն գործողութիւնը
կընեն զատ զատ եօթն քահանայք ալ :
Եւ իրենց նախապատիւը՝ աւետարանը
հիւանդին գլխուն վրայ դրածուն պէս ,
միւսներն ալ ձեռքերնին կդնեն :
Փիքարտի պատմածին նայելով բուն
այս արարողութեամբ մեռելներն ալ
կօծեն : Քահանայներն ամենն ալ մէկ
մէկ կտոր թուղթ իւղը թաթաղած
կվառեն , կարծելով՝ որ անով մեռելին

*Թէպէտ Յունական մաշտոյն ալ այս կօրինագրէ ,
բայց ընդհանրապէս այս սովորութիւնը
պահուելուն չեմք կրնար հաւատիլ ,
վասնի զի ամեն ատեն եւ ամեն տեղ
էպիսկոպոս եւ եօթն քահանայ գտնուին
անհար ըլլալով պէտք եղած ատեն խորհուրդը
մատա կարարութիւն ալ անկարելի կըլլայ :
Թող որ , ինչպէս որ Գուռնըֆոր կվկայէ ,
Սթօն « այն օրօղ » լերան ճգնաւորներն անկ
զամ աղանութեան կամ խեղճութեան եւ կամ

հոգին կմաքրի, և պատիժէն ալ կազա-
տի : Ամեն աւագ չորեք շաբթի վեր-
ջին օծման իւղը եպիսկոպոսը կօրհնէ՝
բոլոր տարուան մէջ օգտելու չափ : Իսկ
ամեն աւագ հինգ շաբթի կամ պատրի-
արքը անձամբ՝ կամ եպիսկոպոսը բոլոր
հաւատացեալները կօծանէ* : Կերեւի
թէ այս սովորութիւնը Յօհան Պապա-
կացեոյն ժամանակէն մնացած է :

Վերջին օծման վրայ այսչափ մը խո-
սեւէն վերջը, կարգը կբերէ՝ որ քիչ մ'
ալ մեռելաթաղի արարողութեան վրայ

ժողովրդեան տղիտութեան պատճառաւ մին-
չեւ Ռուսիա ալ կերթան խոտախնութիւն
ընելու և վերջի օծումն տալու համար բնաւ
հիւանդութիւն չունեցող մարդոց ալ : Մար-
դը որչափ մեղք գործեր է նէ, նոյնչափ ան-
գամ կրնակը կօծեն, բայց սա պայմանաւ՝
որ ոչ իւղի կորուստ ըլլայ, և ոչ ալ աշ-
խատութեան պէտք : Օծումը թեթեւ ալ ըլ-
լայ մէկ սկսածէ մը վար արժէք չունենար,
յանկալան մեղաց համար եղած օծումն աւելի
սուղ է : Անոնք՝ որ բոս օրինի կկատարեն
այս օծումը սուրբ իւղ կկործածեն, և աւ-
մեն անգամ ձի՛՛ սաղմոսին այս խօսքը կըսեն
« Որոգայթք նոյա փշրեցան, և մեք ապ-
րեցաք » : Նոյն հեղինակը կըսէ նաեւ՝ թէ
Յոյնք այս օծումն հիւանդներէն աւելի ա-
ռողջ մարդոց կաւան, և հասարակ իւ-
ղով կօծեն կըսէ ճակատը, կզակը և ձեռ-
քերը, և քանի մը աղօթքի հետ Ղ. սաղ-
մոսն ալ զրուցելով և պատերու վրայ մեծ
մեծ խաչեր շինելով բոլոր տունը կաղտո-
տեն :

* Հեղինակն որոշակի չյայտնէր թէ օծումը ճա-
կատը կընեն, չէ նէ լուացած ոտքը : Այս
սովորութեան համեմատ է մեր եկեղեցեոյն
Ռաբբուայի իրիկունը՝ բոլոր ժողովրդեան ոտ-
քը լուանալով օրհնած կարագով օծելն ալ :
Կերեւի թէ Լատինք ոտնըռայէ ատեն իւղ չը
գործածելով հեղինակն այս սովորութիւնը
Յունաց մէջ նորամուտ կկարծէ :

խօսիմք, որ դրեթէ հիւանդին հոգե-
վարք եղած ժամանակէն կսկսին : Քա-
հանոյն կուգայ նախ հիւանդին գլուխը
սկիհի ծածկոցով մը կկապէ, և քանի
մը պուտ՝ խաչելութեան կամ Աստուա
ծածնի պատկերով օրհնած շուր կխնցու-
նէ, որուն մէջ դրուած կըլլան քանի
մը տեսակ հոտաւէտ խոտեր : Կկար-
ծուի թէ այս շուրն աւելի հոգեւոր
հիւանդութեանց դեղ ըլլայ՝ քան մարմ-
նաւոր : Հիւանդին բժշկութեան համար
Աստուծոյ կամ մէկ սուրբի մը ոտիկ կամ
տրծաթ աչք մը, կամ թեւ մը, և կամ
սրունք մը ու խոտելու սովորութիւնն աւ-
նին : Հոգին աւանդածուն պէս բոլոր
տունը լալու և արտասուելու ազաղակ-
ներով կկեցուի : « Մեռելին մարմինը
կըսէ Ռիքօ, բոս հին սովորութեան կը-
լուանա՝ ամեն զգուշութեամբ, և վերջը
դեղեղիկ հանդերձներ հաղցունելով ու-
րահին կամ յարմար սենեկի մը մէջ դետ-
նի վրայ երեսը բաց կպառկեցունեն,
զլիտն և ոտքին տակերը վառուած
մամեր կընեն : Այն ատեն կուգան ներս
կմոնեն կնիկը, ազաքը, ազգականներն
ու բարեկամները պատուած լաթերով,
մազերնին փետելով՝ կուրծքերնուն դար-
ներով և երեսնին ճանկութելով » :

Մասնաւոր դիտողութեան արժա-
նի է նաեւ շուտով թաղելու հոգ տա-
նելին ալ, թերեւս իրենց նախնիքնե-
րէն մնացած, որոնք մեռելոց մարմինն
երկար ատեն անթաղ պահելը մեռելոյն
դէմ անիրաւութիւն կհամարէին, վասն
զի՛ կհաւատային թէ քանի որ մարմինը
թաղուած չէ, հոգին թէ և ան նեղ ալ
ըլլայ, երանելեաց դրախտը չկրնար մտ-
նել : Կոյսերու և մատղաշ աղջկանց
մարմինը փառաւոր կերպով՝ կհաղուե-
ցունեն, զլուխը ծաղկեայ պսակ կան-
ցունեն, և երեսը բաց դերեզման կը
տանին : Ճամբուն վրայ դառուած տու-

ներսն պատուհաններէն կնիկները վարդ կամ վարդեշուր կթափեն վրան : Նախ նիք մեռելը ծաղրկէ պատկներով կզարդարէին , ցցունել ուզելով թէ անոնք վերջապէս այս կենաց թշուառութեան եւ ցաւոց յաղթեցին , ուստի և մեռելը « խոթիֆանեմէնօն » պատկերալ կանուանէին : Արիստոփանէս կպատմէ թէ կին մը մեռելին մօտեցալով կըսէ , « ա՛ռ սա պոսիլը , և սա մէկտն ալ , վասնզի Քարոն* քեզ կըսպասէ » : Պարոն Փէյսօնելի ունեցած խորաքանդակին վրայ տեսնուած հարսանեկան և յուզարկաւորութեան պատկերն ալ այսպէս են : Այս արձանը Մեմփոսի** մեռելը կը ներկայացնէ , որուն դուխը՝ իւր աղջկան մէկը մերձաւոր աղգականաց մէկուն հետ պոսիլ կդնեն , ինչպէս որ ինք Մեմփոս իւր Նէխաօլէս կինն իրմէ առաջ մեռնելով պատկած էր : Պուտարքոսի*** պատմածին նայելով , Ներիկ-

լէս* որ իր ժանտախտէ մեռած զաւակաց և աղգականաց վրայ կաթիլ մ'արցունք թափած չէր , երբ հարկ եղաւ վաղա՛ մեռիկ որդւոյն գլուխը պոսիլել , հեղե՛ պի պէս դառն արցունք թափեց :

Պերերդման երթալու ատեն Թափուրին առջևէն խաչելութիւնը կտանին , քահանայք և սարկաւադք խունկ կծըխեն , և եկեղեցւոյ օրինադրած ազօթքները կարգալով կնիգներն Աստուծմէ՛որ հոգին ննջեցելոյն հոգին ընտրելոց բնակարանը ընդունելու : Այս ազօթքներէն կհասկցուի՝ որ Յոյնք թէ և քաւարան չեն բնդունիր պատգալանաց իմացած կերպով , բայց կճանչնան անանկ գեղ մը՝ յորում ընտրելոց հոգիք երանելեաց դասն անցնելէն առաջ կմընան : Այս տեղս ըստ արեւելեան քրիստոնէից դժոխքն է , այսինքն միմին և սարսափելի բանտ մը , ուր մեղաւորաց հոգիք արգիլուած են , և անկից քիչ յանցանք ունեցողները կընան ազատուիլ շնորհօք Աստուածային գթութե՛ :

* Քարոն , ըստ գիւցարանական առասպելեաց նաւախար էր դժոխոց , որ մեռելոց հոգիները դժոխոց հրեղէն լիճէն նաւակաւ երանելեաց դաշար կանցունէր մէկ մէկ փող վարձք առնելով : ուստի եւ նախնի յոյնք ամեն մեռելի բերնին վրայ մէկ մէկ փող կդնէին ու անանկ կթաղէին , որպէս զի Քարոնի վճարելով իսկոյն երանելեաց օթեւանն անցնի :

** Աղնուական Հռովմայեցի , առաջ ժողովրդեան տրիբուն եղաւ , ու վերջը պրետոր . եւ Քրիստոսէ 64 տարի յառաջ Յուլիոս Կեսարու ձեռօք արքայութեացաւ :

*** Նրեւելի պատմաբան և փիլիսոփայ

յոյն՝ Քերոնացի , ժամանակակից առաքելոց ասոր դորձն է « գուգակչիւք երեւելի տրանց » պատուական գիրքը :

* Աթենացւոյ քաղաքին մէջ՞ ծաղկած տասն երեւելի մարդոց մէկը , ծնեալ նախ քան զՔրիստոս իւր 500 տարի . Զհնոն եւ Անաքսագորաս փիլիսոփայից աշակերտեցաւ : տասն եւ հինգ տարի՝ Աթենացիք միապետաբար կատախարեց . եւ վերջը վաճառուելով ժանտախտէ մեռաւ իւր 71 տարւան :

Բ Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

ՍԵՐ ԾՈՂՈՒ ԲԱՆԻ ՄԸ ԲՆԱԿԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ

Լիճերը միջերկրեայ ծովերէն անուի
կղանաղանին, որ ջուրերէն Ուկիւանս-
սէն չեն ընդունիր, այլ մանաւանդ՝ թէ
որ ծովի հետ հաղորդութիւն մ' ունին,
իրենց ջուրն անոր մէջ կ'ընթանի։ Այս-
պէս ահա Սև ծովը՝ որ ունի աշխարհ-
հագիրք միջերկրական ծովին մէկ ճիւղը՝
և հետեւաբար ուկիւանոսի յաւելուածը
կկարծեն, սոսկ լիճ մ' է։ Վասն զի փո-
խանակ միջերկրականէն ջուր ընդունե-
լու, իր ջուրերն անոր մէջ կ'ընթանին, և
սաստիկ արագութեամբ Պօլսոյ նեղու-
ցէն Մարմարայի ծով ըստած լիճը կ'հո-
սին, անկէջ ալ Դարդանելի նեղուցէն՝
Յունաց ծովը, որ իրր յատուկ տնտամբ
ճերմակ ծով կըսուի։ Սև ծովը 250 լե-
քա՝ երկայնութիւն, և 100 լեքա լայ-
նութիւն ունի, և իր մէջ կընդունի մեծ
գետեր։ Երոց գլխաւոր քն են Դանուբը, Տը-
նիբեր, Տան, Պոկ, Տօնէց ևն։ Տոն գետը՝
որ Տօնէցի կ'առնուի, Սև ծով չ'ըն-
թած մէկ մեծ լիճ մը կամ ճահիճ մը
կկազմէ, որ Մէսոպոտան ճահիճ (ազա-
խու ծով) կըսուի, և 100 լեքայէն ա-
ւելի երկայնութիւն՝ և 20—25 լեքայի
չափ լայնութիւն ունի։ Մարմարայի
ծովը՝ որ Սև ծովին այս կողմը կիսնայ,
Մէսոպոտան ճահիճէն շատ պզտիկ է։ Ինչու
որ՝ 50 լեքայէն աւելի երկայնութիւն,

և 8—9 լեքայէն աւելի լայնութիւն
չունի։ Հիներէն ունեք, և ասոնց մէջ
Գիսգորոս սիկիլիացին գրեցին՝ թէ
Եւքսինեան պոնտոս կամ Սև ծովն ա-
ռեոք մեծ գետի մը՝ կամ միջերկրա-
կան ծովին հաղորդութիւն չունեցող լը-
ճի պէս բան մ' էր, որ ժամանակ անց-
նելով մէջը թափած գետոց պատճա-
ռաւ ջուրն այնչափ բարձրացաւ, մին
որ վերջապէս առջի անգամ Գիսնեան
կղզիներուն (բօքէ թաշը) ու վերջը
Հելլէսպոնտոսի (չանագ քալէ պօղազի)
կողմէն ճամբայ բացաւ։ Այս կարծիքը
ինձի խիստ ճշմարտանման կերեւի, և
մեկնելն ալ խիստ գիւրին է։ Ինչու որ՝
Սև ծովի յատակն հին ատենները հի-
մակուանէն խիստ խորունկ համարելով,
յայտնի կտեսնուի՝ որ մէջը վաղած գետե-
րն աւազ և հող բերելով՝ այս ծովուս
յատակը բարձրացուցած, և հետեւապէս
այնպէս պատահած է, որ մակերևոյթն
ալ բաւական բարձրանալով ջուրը վա-
ղելու ճամբայ մը բացած է։ Եւ ինչպէս
որ գետերը գրեթէ միշտ հող և աւաղ
բերելու վրայ են, նոյն ատեն ջուրին
չափն ալ կպակսի՝ քանի որ իրենց բոլ-
րած լեռներն ալ հետոյհետէ կցածնան։
ուստի շատ գարեւր անցնելով կրնայ պա-
տահիլ՝ որ գետն ալ լեցուի։ Բայց ինչ-
պէս որ այս գործքերը քանի մը պատ-
ճառներէ կախումն ունին, այս մասին
սոսկ կարծիքէ զատ ուրիշ բան չենք կըր-
նար յայտնել։ Նախնեաց այս վկայու-

*Մէկ ծովու լեքան՝ 5555 մեթրօ է։
Իսկ մէկ մեթրօն իրր մէկ ու կէս էնտագէ։

Թեան վրայով է՝ որ Դուռնըֆոր իւր « ճանապարհորդութիւն յարևելոս » գրքին մէջ կրտէ . Թէ Սե ծով Ասիայի եւ Եւրոպայի մեծ մասին ջուրն իր մէջ ընդունելով վերջը այնչափ բարձրացաւ , որ Աստիորի կողմէն ճամբայ բացաւ , եւ անկէց միջերկրական ծովը ձևացուց , եւ զանիկայ այնչափ մեծցուց՝ որ այս լիճը՝ ինչպէս էր հին ատեն , մեծ ծով եղաւ . որ նոյնպէս Ճիպիթերրայի նեղուցէն ճամբայ բանալով՝ ովկիանոսի խառնուեցաւ . եւ հաւանականաբար աս այն ատեն պատահեցաւ , երբ Ապալանտիս կղզին ընկղմեցաւ , որուն վրայով կիսոսի Պըղատն :

Այս կարծիքը կարելի չէ պաշտպանել՝ քանի որ աղէկ գիտեմք՝ Թէ ովկիանոս միջերկրական ծովը կհոսի , ու չէ Թէ ասիկայ անոր մէջ : Ասկէց զատ Դուռնըֆոր իւր պատմած երկու էական պատճառներն ալ միաբանած չէ . առաջինը՝ Թէ Սե ծով իւր մէջ կընդունի ինք կամ տասը գետեր՝ որոց միայն մէկ հատն անդամ Պօլսոյ նեղուցէն վաղածէն աւելի ջուր կուտայ իրեն . երկրորդ՝ Թէ Միջերկրական ծովը Սե ծովին չափ ջուր չընդունիր գետերէ . բայց սակայն ինք վեց կամ եօթն անգամ մեծ է անկէց , եւ յիշեալ նեղուցէն իր մէջ վաղած ջուրը Սե ծովին մէջ վաղածինչաւաներորդ մասին չափ ալ չկայ : Այս սկզբունքով կուզէ ինք՝ որ պզտիկ ծով մը վաղող ջրին տասներորդ մասը ոչ միայն մեծ ծով մը չինած ըլլայ , այլ եւ ջուրն այնչափ շատոցուցած՝ որ կարենայ նեղուցին մէջ ինկած երկիրները կործանել՝ եւ վերջապէս Եւրոպայէն աւելի մեծ կղզի մը ծածկել : Ուրեմն յայտնի կտեսնուի՝ որ Դուռնըֆորի այս հաստատութիւնը բաւական քննութեամբ եղած չէ : Ասոր հակառակ , միջերկրականը գրեթէ տասըն անգամ աւելի ջուր կընդունի Ու-

կիանասէն , քան Թէ Պոնտոսէն . սրով հետեւ Աստիորը ամենէն աւելի նեղուցը 800 քայլ լայնութիւն ունի . իսկ Ճիպիթերրայի նեղուցը ամենէն աւելի նեղ տեղը 5000 քայլէն աւելի , եւ հոսանքին արագութիւնը երկու նեղուցներուն մէջ ալ նոյն համարելով՝ Ճիպիթերրայինը ինքստ աւելի ալ խորունկ է :

Դուռնըֆոր՝ որ զՊօլսոյ կծաղրէ Աստիորը պիտի լեցունի ըսելուն համար , եւ այս կարծիքիս վրայ իրեւ սուտ դուշակութիւն կիսոսի , ուշադիր եղած չէ պարագայից՝ որ այսպիսի դիպումի անհնարութեան վրայ դատողութիւն ընելու կարողանայ : Այս ութ կամ տասը գետ ընդունող ծովը որոց մեծ մասը իր մէջ հող , աւաղ , եւ տիղմ կառնեն՝ կրերեն , թերեւս քիչ քիչ պիտի չլեցուի : Հովերն ու ջրոց գէպ 'ի Աստիոր ունեցած յորձանքն այս գետերուն բերած հողերէն մէկ մասը հոն պիտի չլեցունեն : Ուրեմն ընդ հակառակին հաւանական է՝ որ գետեր անցնելով՝ երբ սեւ ծով վաղող գետերուն ջուրերը քիչնան , Աստիոր ալ լեցուած պիտի գտնուի : Արդ գետերուն ջուրերն օր ըստ օրէ կքիչնան , ինչու որ բոլոր լեռներն ալ օր ըստ օրէ կցածնան , եւ որով հետեւ լեռները ծածկող գոլորշիքներն այս գետերուն առաջին աղբիւրն են , իրենց ջրոյն առատութիւնն ալ այս գոլորշիքներէն կախումն ունենալով , հարկաւ քիչ քիչ պիտի պակսին , քանի որ լեռներն ալ կպզտիկնան :

Ստոյգ է՝ որ յիշեալ ծովն միջերկրականէն աւելի ջուր կընդունի գետերէն , եւ ահաւասիկ նոյն հեղինակին ըսածն . « Ամեն մարդ գիտէ՝ որ Եւրոպայի ջրերուն մեծ մասը Սեւ ծով կլծափին Դանուբի միջոցաւ , որուն կը խառնուին Սուէվիայի , Յրանքօնիայի , Պապերայի , Աւստրիոյ , Հունգարիայի

Մորավիայի, Գարինիդիայի, Խորու-
թիայի, Պոռնիայի, Սերվիայի, Դը-
րանսիականիայի և Վալաքիայի գետե-
րը : Սեւ ռուսիոյ, Փոտոլիայի գետե-
րը Նիեսդերի միջոցաւ նոյն ծովը կթա-
փին : Պորնիայի արեւելեան եւ հարա-
ւային կողմանց, հիւսիսային Ռուսիոյ
եւ Խաղախաց երկրին գետերն հոն կը
մտնեն Նիեսդերի կամ Բորիստէնէսի մի-
ջոցաւ :

Տանայիս և Աուսլան նոյն սեւ ծովը
կթափին Աիմերեան փոփորէն՝ այսինքն
կէր ճի նեղուցէն : Մինկընլիոյ գետերը՝
որոց առաջինն է Փասիս, նոյն ծովը կը
թափին : նոյն պէս և Ալիս գետը «դը-
ղըլ քըմադ» Սագարիա և փոքր ասիոյ
ուրիշ գետերը՝ որոց ընթացքը դէպ 'ի
հիւսիս է : այսու ամենայնիւ Ռուս-
կեան Վոսիորը այս մեծամեծ գետոց և
ոչ մէկուն հետ բաղդատութեան չառ-
նուիր » :

Ասանց ամենն ալ կցցենն՝ թէ միայն շո-
գիացումն է՝ որ բաւական կըլլայ ջրոյն
մէկ մեծ քանակութիւնը պահեստեցնելու,
և իրօք Միջերկրականին մէջ եղած այն
մեծ շոգիացումով է՝ որ Ովկիանոսի ջու-
րը Ճիպլիթերրայի նեղուցէն շարունակ
իր մէջ կհոսի : Խիստ դժուար է վճռել
թէ ծով մը ո՞րչափ ջուր կընդունի : Ա-
սիկայ խմանալու համար պէտք էր գիտ-
նալ մէջը վազող բոլոր գետերուն լայ-
նութիւնը, խորութիւնը ու արագու-
թիւնը : և հանչել՝ թէ տարւոյն զանա-
զան եղանակներուն մէջ ո՞րչափ կշտա-

նան ու կնուաղին : և երբ այս ծանօթու-
թիւններն ալ ունենամք՝ դարձեալ ամե-
նէն պիտանին ու ամենէն դժուարինն
ալ կմնայ, որ է գիտնալը՝ թէ այն ծո-
վը շոգիացումով ո՞րչափ ջուր կկորսնցու-
նէ : որովհետեւ այս շոգիացումը՝ թէ և
մակերևութին հետ բաղդատուած հա-
մարիմք՝ սակայն տաք կլիմայի տակ ե-
ղած շոգիանալը ցուրտ կլիմայի տակ ե-
ղածէն աւելի մեծ ըլլալն ստոյգ և բա-
ցայտայտ է : Նաեւ աղով և կարով խառն
եղած ջուրն անուշ ջուրէն աւելի ուշե-
շարունակ շարժման մէջ եղող ծովն՝ հան-
գարտ ծովէն աւելի շուտ կշոգիանայ :
Խորութեան տարբերութիւնն ալ մոտ-
ծելու է : ուստի շոգիացման ցննու-
թեանց մէջ այնպիսի տարբերքներ կմտ-
նեն, որ անոր վրայով որոշվծիւ մը տա-
լը անհնարին կկարծուի :

Սեւ ծովի ջուրը քիչ յատակ կերեի,
և Ովկիանոսի ջուրէն խիստ քիչ աղի է :
Իւր բոլոր տարածութեան մէջ բնաւ կըղ-
զի չտեսնուիր : Ալեկոծութիւնք խիստ
սաստիկ և վտանգաւոր կըլլան հոն, քան
թէ Ովկիանոսի մէջ : որովհետեւ բոլոր
ջուրերը մէկ ծոցի մէջ լամիտուած, և
երկելու տեղ մը չունենալով, յուզուած
ատեննին անսակ մը պտուտալից շարժ-
մունք կունենան, որ անտանելի կատա-
ղութեամբ ամէն կողմէ ալ նաւուն կը
ղարնուին :

Պիւֆոն

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ս. Ուխտիս միաբանութիւնը իւր առարկին Վանահօր վախճանէն վերջը իւր հնաւանդ, անբռնարարքի և ազգային Սահմանադրութեամբ ապահովեալ իրաւունքն ՚ի գործ գնելով, ինքն իւր մէջ Վանահօր ընտրութիւնը կատարեց, եւ յատուկ պատգամաւորութեամբ Կ. Պօլսոյ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր միջնորդութեամբ կեդրոնական վարչութեանն առնոր վաւերացումը խնդրեց, թողլով որ վիճակացին ընդհանուր Երեսօխտանութիւնը եւս իր իրաւունքն ՚ի գործ գնելով՝ Եկեղեցիոյ սեփական տուաջնորդին ընտրութիւնը կատարէ:

Չարմանք չէ, որ միայն կերպին կողմանէ նոր երեւոյթ ունեցող այսպիսի ձեռնարկութիւն մը զանազան մեկնութեանց տեղի տար. բայց չէր կարծուեր որ թէ Վանաց եւ թէ Վիճակին ներքին բարեկարգութեան հետ կապակցեալ ըստ ինքեան բարի եւ օգտակար գործի մը գէ՞մ՝ այսչափ արբուսններ ծագին. եւ ոմանք մինչեւ անդամ գայթակղիլ ցցունեն, եւ որ աւելի ցաւալին է՝ մեր նպատակին հետ ընաւ վերաբերութիւն չունեցող խօսքեր, թէ առանձնակի եւ թէ հրապարակաւ զրուցուին:

Եւ թէպէտ չեմք յօժարիբ բնաւ ընդհանուր երեւոյթ մը տալ՝ ասոնց, հաւաստի բլլալով որ ինքս չառերը աւելի հաճութեամբ կնկատեն մեր այս շարժմունքները, սակայն ամենէն յետին անհատն անդամ չգայթակղեցնելու մեր պարտաւորութիւնն եւ փափաքը պարտաւորեցին զմեզ ներկայ յայտարարութիւնս ՚ի լոյս ընծայել, ՚ի զոր գայթակ-

ղեալ մտքերը մեր կողմանէ բժշկելու բարեսէր մտօք:

Ուստի՝ կփափաքեմք որ ամեն մարդ զիտնաց թէ Վանահայրութեան և Առաջնորդութեան բաժանման խնդրոյն պէտքը բաղմամբանակեաց փորձառութեամբ զգայի՝ բլլալով՝ մեզ համար անհրաժեշտ համարուած ինքնաբերական բան մ'էր, որ հաւասարտուէս Վանաց և Վիճակին օգտին պահանջումէն կրղխէր, եւ միաբանութիւնը որ աշխատի հարկէ մը անմիջապէս ետքը յարմար առիթ ունեցաւ իր փափաքն երեւան հանելու, եւ խորհուրդն ՚ի գործ գնելու, միայն Վանաց եւ Վիճակին շահը կէտ նպատակի բռնելով, համարձակեցաւ ձեռնարկել ստոր:

Հասկնալու համար թէ ի՞նչ է նկատած օգուտները այս բանիս մէջ թէ Վանաց և թէ Վիճակին համար, հարկ չկայ ճախարակեալ փաստաբանութեանց գիմել, բաւական է որ ամեն մարդ իւր մտաց անստիճիւնը պահ մը դէտ ՚ի անցեալ ժամանակաց մէջ դարձունէ, որով պիտի յիշատակէ վիճակին անխնամ կառավարութեան կերպին համար հոգեւոյս Առաջնորդաց գէ՞մ եղած արտունջներն և դանկատներն: Բայց մի թէ Առաջնորդաց անձնուրաց կեանքը այս իրաւացի գանկատանաց պատճառ եղա՞ծ էր ստուգիլ:

— Ոչ երբէք, իրաց խորը թափանցել գիացողները պիտի տեսնեն՝ որ այս արդար տրտունջները Վանահայրութեան և Առաջնորդութեան միացեալ անյարմար գրութեանն կծագէր, որով նոյն Առաջնորդաց անձնադիր հսկողութիւնները անբաւական կըլլային իրենք դի-

րենք բաժնետոմսաց երկաթայ ընկէ ա-
զատ պահելու :

Առաջնորդն տարւոյն մէկ մասը իւր
աթոռէն դուրս մնող սպիպուած էր .
վանդի այնպէս կազանջէր Վանայ
պէտքն և օգուտը , և պատահած է
որ այսպիսի բացակայութեան ատեն ան-
դի ունեցած արտաքոյ կորդի դէպքեր
ի վերջոյ զիջ և ցաւ տուած է թէ նոյն
խիկ առաջնորդաց և թէ վիճակացնոց :

Ար թողունք հապա այն անդար-
մանելի կորուստը՝ որ վանայ մէջ ա-
ռաջնորդին մշտնջենաւոր ներկայու-
թեան անհնարութենէն առաջ կուգար .
ասոնք այնչափ ծանուցեալ և փորձա-
ռեալ ճշմարտութիւններ են , զոր կշե-
շու համար բուական է՝ կարծեմք հա-
րեանցի կերպիւ մտածելն անգամ՝ թէ
որ և է ընտանեաց մէջ հօր մը մշտնջե-
նաւոր ներկայութիւնը ո՛րչափ մեծ բա-
րիք է նոյն ընտանեաց :

Ահաւասիկ այս էր և է մեր միակ
նպատակը , և ասէկց ատրբեր սերիշ
բան մը չէր կրնար ըլլալ . ուստի առանց
փորանելու ազդային Սահմանադրու-
թիւնը ձեռք առած ազդայնոյ բարե-
սիրութեան վրայ իսկի վստահութեամբ՝
Վանահօր ընտրութիւնը կատարեցանք ,
և կիսափաքիմք ուխտիւք՝ որ վիճակային
ընդհանուր երեփոխանութիւնն ևս օր
յառաջ ընտրութեան ձեռք զարնելով ,
վիճակին սեպհական արժանաւոր հո-
վիւն ունենան :

Այսուհետեւ կյուսանք վիճակին
համար որ հօտը՝ վանական հոգոց ծան-
րութենէն ազատ իր սեպհական հովիւը
միշտ իւր մէջն ունենալով , լաւ ևս
պիտի վայելէ այն բարութիւնները՝ ու
րոնք կծագին Առաջնորդին շարունակ
ներկայութենէն , և որուն մինչեւ ցայ-
ժրմ չըլլայր երկուստեք բազում խղճա-
հարութեանց պատճառ կուտար :

Նայեալէս Ս . Ռաֆիա միաբանու-
թիւնն իւր սեպհական Վանահօր մըշ-
տնջենաւոր ներկայութեամբ , առաւել
յարմարութիւն և գիւրութիւն պիտի
ունենայ դէպ ի իւր նպատակը տնիտ-
տար ևւ արագութեամբ զխմելու , այն է
Եկեղեցւոյ և Աղգին ապաստօրէն ծա-
ռայել , իւր բոլոր մտադրութիւնը նուի-
րելով մի միայն վաղուց հաստատեալ
Ժառանգաւորաց դպրոցին և Զգարա-
նին բարեկարգ զարդացման վրայ . և այս
կերպիւ կսիրեմք հաւատալ՝ որ Վանքն
իւր միաբանութեամբ հանդերձ առա-
ւել լաւագոյն և օգտակար ծառայու-
թիւններ պիտի մտաուցանէ Աղգին , և
ի մտանաւորի Նիկիովիոյ Վիճակին ,
քան որչափ որ կրցած է ընել մինչեւ
ցարդ իւր խաբիւր և վստակար դը-
րութեան մէջ :

Եթ Վստահութեամբ լիայոյս եմք թէ
մեր այս սրտագին փափաքանաց խոստո-
վանութիւններուն էհաւատայ ամենայն
ոք , և մեր առաջադրեալ նպատակը
ձեռք բերելու համար կիրախուսեն ըզ-
մեղ իրենց անկեղծ սէրն և համակրու-
թիւնը բաղմատակելով այն Մենաս-
տանին վրայ՝ որուն գոյութիւնը և քիչ
ատենի մէջ այոչափ զարդացումը ընդ-
հանուր ազդին ջերմեռանդ սիրոյն կը-
վերաբերի : Իսկ եթէ ըլլան ատկաւին
այնպիսի անձինք՝ որոնք ամեն բանի մէջ
կտակածել , և բանի մը իրականէն տար-
բեր երեւոյթ տալը իրենց սովորական
խմատութիւն սեպելով մեր որոշ և բա-
ցայցոյտ նպատակին վրայ դեռ ևս կա-
կածել կուզեն , այնպիսեաց համար կե-
նաց երկարութեան հետ երկայնմտու-
թիւն միայն կխնդրեմք . որպէս զի գո-
նէ իրաց արդիւնքը փարատէ իրենց կաս-
կածեքը , և սրտերուն խօթութիւնը բը-
ժըշկուի :

Հուսկ ուրեմն քաղցր է մեզ հաւա-

տալ թէ այս համառօտ գրուածքը բա-
ւական պիտի ըլլայ սրտերուն վրայէն փա-
րտանելու կասկածանաց մշուշը . և մենք
այս միջիթարութեան առհասարակեայն
այժմէն վայելելով եթէ Աստուծոյ ա-
մենաբաւական չորհաց օգնութեամբ

մեր դէմ եղեալ նախատակը ողջագու-
րենք, հանդարտ խղճիւ պիտի ըսենք՝
« զոր ինչ պարտն էր առնել արարաք » :

Ուստ միաբանութեան ջ.
Ս. Աստուածածնի Վսնաց
յԱրմաշ :

Մ Ա Ն Ր Բ Ա Ր Ո Յ Ա Վ Է Պ

Խ Ն Ձ Ո Ր Ի Ե Ր Կ Ո Ւ Ծ Ա Ռ Ե Ր Ը

Հարուստ երկրագործ մը երկու մանչ
զաւակ ունեցաւ , որոց մէկը միւսէն
տարու մը մեծ էր . Երկրորդին ծննդ-
դեան օրը իւր պարտէզին մէջ երկու
միահասակ խնձորի ծառ անկած , և եր-
կուքն ալ մի եւ նոյն կերպով կ'արմա-
նէր , եւ այնչափ հաւասարութեամբ
մեծցան , որ իրարմէ որոշեւն անհնար
էր . Երբոր իր զաւկներն ըստ բաւա-
կանին մեծցան , դարնան գեղեցիկ օր մը
զիրենք երկու խնձորենեաց քով առ-
բաւ , որ իրենց համար տնկուած՝ և ի-
րենց անունով կ'անշուէին . Ծառերուն
մատղաշ հասակին եւ ծաղկներով ծած-
կուած յատկութեանց վրայ զարմա-
ցնելէն ետքը , կտենէք զաւկներս՝ ը-
սաւ , որ այս ծառերը ասանկ լաւ վի-
ճակի մէջ ձեզի կ'յանձնեմ , թէ որ վը-
րանին աղէկ հոգ ունենաք , կրնան պըտ-
ղաբեր ըլլալ , ապա թէ ոչ՝ անհոգու-
թեամբ ոչ ինչ կ'ըլլան : Իրենց պատուը
ձեր աշխատութեան չափով ձեզ պիտի
վարձատրէ :

Պղտիկը՝ որ Ստեփան կ'ըսուէր , Ժը-
բութեամբ եւ աշխատասիրութեամբ
դարման կտանէր իր ծառին , օրն 'ի բուն

զանկայ կրծող թրթուրներէն մաքրե-
լաւ կ'զբաղէր , եւ ծառին ուղղածիդ-
դիրքը չաւրուելու համար՝ քովէն նոյ-
նահասակ ձող զը անկեց : Չորս կող-
մէն հողը կ'փորէր , որպէս զի դիւրաւ
թափանցեն անոր մէջ արեւուն ճառա-
գայթները եւ ցօղին խոնաւութիւնը :
Վերջապէս անանկ կ'ընտմէր , որ թեր-
եւս մայրը իր փափուկ հասակին վրայ
այնչափ մտադիր եղած չէր , որչափ նա
իր նորատունկ խնձորի ծառին վրայ :

Իր եղբայրը՝ Միքայէլ ասոնց մէկն
լաւ չէր ըներ , իր օրերը մօտի բը-
լուրն 'ի վեր մագլցի ելնելով կանցնէր ,
ուրիշից անցնող դարձողի քար կնեաէր :
Բոլորի դիւրացի տղաքը կերթար կը-
վնտուէր անոնց հետ ծեծկուելու հա-
մար : Չէր տեսնուեր առանց սրունքին
վրայ քեղրթուք , և ճակտան ուռեցք
մ' ունենալու , և առանց հարուածոց՝
որ իր կռիւներուն յաղթանակներն էին :
Մէկ խօսքով՝ իր ծառը բոլորովին մոռ-
նալով միտքն ալ չեկաւ , բայց այն ա-
տեն միայն՝ երբ աշնան մէջ Ստեփանին
ծառը կարմրուկ , ծիրանեփայլ և ոսկե-
դոյն խնձորներուն տակ՝ տեսաւ որ կը-

հեծայ, անանկ որ՝ եթէ նեցուկ չունենային, ծառին պաղոց ծանրութեան տակ դեռնինը կը քսուէին: Այս պաղաբերութիւնը տեսնելէն զարնուած՝ վաղեց խոր ծառին տակ ոչինչ պակաս առատ պտուղ քաղելու յուսով: Բայց ո՛ր չափ անշնորհ, երբ մամուռապատ ճիւղերէ, և մէկ քանի դեղնած տերեւներէ՝ ի զատ բան չգտաւ:

Նախանձով ու բարկութեամբ լրջաւած՝ վաղեց՝ որ հայրը դտնէ. Հայր իմ, ըսաւ, ինձի ի՞նչպէս ծառ տուիր. աւելի կոթի պէս չոր է, որ վրայէն տա, ո՞րն հատիկ խնձոր ալ չկրցի քաղել: Բայց եղբայրս Ո՛հ, դուն անոր ըսաւ հոգ տարեր ես. հրաման քէ գտնէ, որ իր խնձորներն ինձի հետ բաժնէ: — Քեզի հետ բաժնել, պատասխանեց հայրը, ասանկով աշխատատեքն իր քրտինքները ծոյլը անուցանելով՝ պիտի գործածէ. համբերէ, ասիկայ քու անհագութեանդ պտուղն է եղբորդ առած հունձքը տեսնալով՝ իրեւ անարդար մի մեղադրեր զիս: Քու ծառդ՝ անոր ծառէն աւելի ուժով և մատղաշ էր. քուկդ ալ հաւատար ծաղիկ ունէր, և մէկ հողի վրայ անկուած, մինակ խնամքը պակաս եղած է: Ստեփանը իր ծառը պղտիկ թրթուրներէն ազատեց, դուն քու ծառդ թողուցիր՝ որ իր ծաղկին մէջ կերան: Որովհետեւ չեմ ուզեր կրտսերներ, ինչ որ Աստուած ինձի տուած է, որովհետեւ ես անոր հաշիւ պիտի տամ, այդ ծառը քեզնէ ետ կառնեմ՝ անունդ ալ վրայէն կվերցնեմ: Յորէն առջի վիճակին հասնելու համար եղբորդ ձեռքն անցնելու պէտք ունի, և այս վայրկեանէն ալ անորն են ծառն ալ, և իր տալու պտուղներն ալ:

Պարտէզին մէջ կրնաս երթալ ուրիշ ծառ մը դտնել, և ինչպէս ուզես մշակել՝ քու յանցանքդ ծածկելու համար. բայց թէ որ նորէն ծոյլ ըլլաս, այն ալ եղբորդ պիտի տամ. ըսաւ որում իմ աշխատանայց կօգնէ:

Միքայէլ հօրը դատաւարանին արդարութիւնը և խորհրդոց խելացութիւնը հասկցաւ, այն վայրկեանին գնաց պարտէզին մէջ՝ ո՛ր ծառն որ ուժով երեւցաւ՝ իրեն ընտրեց. իր ձեռօքը անկեց, Ստեփանն ալ մշակելու մասին խրատով իրեն օգնեց: Միքայէլ վայրկեան մը չկրտսեցուց, մոռցաւ իր ընկերներուն հետ կռիւ ընելը, և ուրախութեամբ աշխատելով՝ հետեւեալ աշնան մէջ իր յուսացածին չափ պտուղ քաղեց: Ասանկով երկու օգուտ ունեցաւ, առաջ արդիւնք մը քաղել, և իր սովորական անառակութիւնները մոռնալ: Հայրը այս վտիմիտութեան վրայ շատ ուրախացաւ, որ հետեւեալ տարին պղտիկ մըրդատանի մը արդիւնքը կէսուակէս բաժնել տուաւ:

Զ Ո Ւ Ա Ր Զ Ա Ն Ի

Խնձոյքի մը մէջ պարսնին մէկը երեւի թուարան մը ծաղրելու ուզելով՝ կրնարցունէ, չորս անգամ երեքը քանի կընէ. յանկարծ կպտտափռանէ թուարանը, ճիշդ այն կընէ, ինչ որ արտադրելոյն առջեւ արժէքը ալ գնելով 120 կընէ:

Հ Ա Ն Ն Է Ո Ւ Կ

Մատեն զօրաց դունդ. երկկարգեան
Միշտ դեմ ընդ դեմ միմեանց կենան,
Կիսաբոլոր պատնեշներէն
Համար հարար ջարդեր կընեն,
Որոց կայ միշտ բերանաբաց
Խոր գերեզման միմով պատած:

1

ՊԱՅՄԱՆՔԻ ԸՆԿԵՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ՅՈՅՍԸ կ'ընտանացեալի ամեն ամսոյ սկիզբն 24 երես քառաձայլ դրիւք
Յարեկան զինն է առանց ծախուց ճանապարհի եւ կԱՆԽԻԿ հատուցանելի
երեսուն դանեկան :

Ստորագրութիւնք Յղոստոսի սկիզբէն կսկսին :
Միայն մէկ ամսատեւորին զինք Յ զուրուշ :

ԳՈՐԾԱԿԱԼՔ

Ի ԿՈՍՏԱՆՂՆՈՒՊՈԼԻՍ. Պ. Յովսէփ Գափաֆեան Գրախճատ 'ի Մահմետ փաշայ :
Ի ԶՄԻՌՆԻՍ. Հայրապետ աղայ Շահվէքիւկան :
Ի ԿԱՐԻՆ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍՆ. Յովհաննէս աղայ Տ. Սարգսեան Տարծնցի :
Ի ՆԻԿՈՄԻԳԻՍ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍՆ. Մ. Յակոբ աղայ Յ. Խաղէզ Գապարեանց :
ՅԱՏԱԲԱԶԱՐ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍՆ. Ահարոն վարժապետ վարժապետեան
Ի ԿՈՂՄԱՆՍ ԿԵՅՎԷՅԻ. Յակոբ Պատուելի Պէյլէրեանց :
Ի ՊԱՐՏԻԶԱԿ. Մահմետի Միրախ աղայ Տ. Յակոբեան :
Ի ՄԵՏ ՆՈՐ ԳԻՒՂ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍՆ. Տ. Կարապետ Քաչանայ :
ԿԵՕԼ ԲԱԶԱՐ ԵՒ Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍՆ Խաչատուր աղայ Թիւթիւնճի Յակոբեան :

ՆԱՄԱԿ ԿԱՄ ՅՕԴՈՒՄԵ ՈՒՂՂԵԼԻ Է ՀՍՏԵՐԵԱԼ ՀԱՅՏԷԼԻ

Առ

. . . Խմբադիր եւ Տնօրէն Միտրանութիւն արմաշու Զ. Ս. Ստոլա
ծածնի վանաց Ի Տպարանն :